

Hyvinvointierojen kehittyminen Euroopassa vuoden 2008 talouskriisin jälkeen

Nora Mehtälä

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalipolitiikka

7.3.2021

*Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.*

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos

MEHTÄLÄ, NORA: Hyvinvointierojen kehittyminen Euroopassa vuoden 2008

taluskriisin jälkeen

Pro gradu -tutkielma, 46 s. + liitteet

Sosiaalipolitiikka

Maaliskuu 2021

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin hyvinvointierojen kehittymistä eri Euroopan maissa vuoden 2008 taluskriisin jälkeen. Hyvinvointia tutkin subjektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Aiempien tutkimusten mukaan taloudellisilla vaikeuksilla on negatiivinen vaikutus yksilön kokemaan hyvinvointiin. Taluskriisillä on myös nähty olevan vaikutusta hyvinvointierojen kasvuun. Tutkin, ovatko hyvinvointierot muuttuneet taluskriisin seurauksena. Lisäksi tutkin, miten hyvinvointierot ovat muuttuneet eri maiden välillä sekä eri sosioekonomisten ryhmien välillä.

Tutkimusaineistona käytin European Social Survey-tutkimusaineistoja vuosilta 2006, 2008, 2010, 2012, 2014 sekä 2016. Käytin tutkielmassa kyseisiä vuosia, jotta aineisto sijoittuu ajalle ennen taluskriisiä sekä sen jälkeiselle ajalle. Tekemässäni analyysissä käytin selittävinä muuttujina yksilötason muuttujia sekä makrotason muuttujia. Yksilötason muuttujia olivat koulutus, ikä, sukupuoli, työmarkkina-asema sekä kokemus toimeentulosta. Makrotason muuttujia olivat työttömyysaste sekä bruttokansantuote. Käytin analyysimenetelmänä monitasoista lineaarista regressiomallia. Päävaikutusten lisäksi tarkastelin selittävien muuttujien yhdysvaikutuksia.

Tekemäni hyvinvointimuuttujan keskiarvot vaihtelivat eri maissa tarkasteluajanjaksolla. Osassa maista koettu hyvinvointi oli laskenut vuoden 2008 jälkeen, osassa koettu hyvinvointi pysyi suhteellisen samana, ja osassa taas keskiarvot olivat kasvaneet vuodesta 2006 lähtien. Selkein vaikutus koettuun hyvinvointiin oli koetulla tulotasolla sekä työmarkkina-asemalla. Ajallisen vertailun näkökulmasta vuoden 2008 taluskriisillä ei näyttänyt olleen merkittävää vaikutusta koettuun hyvinvointiin.

Tulokset osoittavat, että maiden välillä on ollut eroja koetussa hyvinvoinnissa sekä sen muutoksissa. Tätä voi selittää se, että taluskriisi vaikutti toisiin maihin rajummin kuin toisiin. Lisäksi työttömyysasteen sekä bruttokansantuotteen vaihteluilla on osassa maista vahvempi yhteys koettuun hyvinvointiin. Aikaisemmista tutkimuksista poiketen taluskriisillä ei tulosteni valossa ollut merkittävää vaikutusta koettuun hyvinvointiin. Eri sosioekonomisten ryhmien välillä on hyvinvointieroja, mikä tukee aiempia tutkimustuloksia. Hyvinvointierot eivät ole kuitenkaan kasvaneen vuoden 2008 taluskriisin seurauksena.

Asiasanat: hyvinvointi, subjektiivinen hyvinvointi, hyvinvointierot, taluskriisi

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Vuonna 2008 alkanut talouskriisi	4
2.1 Talouskriisiin johtaneet tapahtumat	4
2.2 Talouskriisin seuraukset maatasolla	8
2.3 Talouskriisin seuraukset yksilötasolla	11
3. Onnellisuus ja elämäntyytyväisyys hyvinvoinnin mittareina	16
4. Tutkimusasetelma	20
4.1 Tutkimusongelma	20
4.2. Tutkimusaineisto	20
4.3 Selitettävät muuttujat	21
4.4 Selittävät muuttujat	21
4.5 Tutkimusmenetelmät	23
5. Hyvinvointierojen kehittyminen	24
6. Tulokset	27
6.1 Makrotason kuvailevat tarkastelut	27
6.2. Hyvinvointierot	29
7. Johtopäätökset	34
Lähdeluettelo	38
Liitteet	46

1. Johdanto

Kansalaisten hyvinvointi on yksi kansakunnan harjoittaman politiikan sekä varallisuuden mittareista. Aiempien tutkimusten perusteella on todettu hyvinvoinnin olevan hyvin laaja-alainen käsite. Monet tutkijat tunnustuvatkin hyvinvoinnin moniulotteiseksi ilmiöksi, mutta erimielisyyksiä on siinä, mitkä eri ulottuvuudet tai teemat luovat hyvinvoinnin perustan. (Saari 2011.) Koska hyvinvointi on käsitteenä niin laaja, ei ole mahdollista sisällyttää kaikkia sen ulottuvuuksia yhteen indikaattoriin. Tämän takia huomio joudutaan keskittämään vain joihinkin keskeisistä ilmiöistä (Hoffrén & Rättö 2011). Hyvinvointi voidaan esimerkiksi karkeasti jaotella objektiiviseen sekä subjektiiviseen eli koettuun hyvinvointiin. Ilmiön moniulotteisuuden takia keskityn itse tässä tutkielmassa subjektiiviseen hyvinvointiin.

Viimeisten vuosikymmenten kiinnostus ihmisten hyvinvointia ja sitä edistäviä tai heikentäviä tekijöitä kohtaan on lisääntynyt. Erityisesti hyvinvointivaltioiden tavoitteena on turvata kaikille kansalaisille yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuudet hyvään elämään (Lagerspetz 2011). Vaikka hyvinvointiin ja sen edistämiseen on viimeisten vuosien aikana kiinnitetty enemmän huomioita ja monissa valtioissa hyvinvoinnin taso onkin kehittynyt positiiviseen suuntaan, on väestöryhmien väliset hyvinvointierot kuitenkin kasvaneet. Materialistisilla tekijöillä, kuten tuloilla, ammatti- sekä koulutustasolla, on huomattu olevan selkeä yhteys hyvinvointiin ja sen määrittäjiin. Sosioekonomisten ryhmien välisten hyvinvointierojen onkin huomattu kasvaneen lähes kaikilla terveyden ja hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. (THL 2015.)

Koska hyvinvointi ja sen lisääntymistä edistävät tekijät ovat nousseet kiinnostuksen kohteiksi erityisesti jälkiteollisissa yhteiskunnissa, on kehitetty erilaisia mittareita hyvinvoinnin tutkimiseksi. Ilman sopivia mittareita on erilaisten hyvinvointia lisäävien strategioiden, ohjelmien sekä tavoitteiden luominen mahdotonta. Bruttokansantuote nousi toisen maailmansodan jälkeen yhdeksi hyvinvoinnin mittariksi. Useat tutkijat ovat kuitenkin todenneet BKT:n riittämättömäksi mittaamaan hyvinvointia ja sen rinnalle on kehitetty monia muita mittareita, jotka vastaavat BKT:n puutteisiin. (Hoffrén ym. 2010; Hoffrén & Rättö 2011.)

BKT:n muutoksilla, esimerkiksi taluskriisin seurauksena, on luonnollisesti suuri vaikutus yhteiskunnan toimintaan sekä sitä kautta yksilöiden elämään. Esimerkiksi 1990-luvun taluslaman aiheutti Suomessa työttömyyden merkittävän kasvun, bruttokansantuotteen laskun sekä taloudellisia että sosiaalisia ongelmia. Laman pitkittyessä päädyttiin heikentämään sosiaalietuuksia ja palveluita, jonka seurauksena eriarvoisuus lisääntyi. Tuloerot kasvoivat ja yhteiskunnan heikommassa asemassa olevat kärsivät enemmän kuin hyväosaiset. (Simpura 2003.)

Myös vuonna 2008 Yhdysvalloista liikkeelle lähteneellä finanssikriisillä ja sitä seuranneella taluskriisillä oli vaikutusta maailman ja erityisesti Euroopan markkinatalouteen. Finanssikriisin seurauksena vienti hidastui monissa maissa ja monet yritykset joutuivat huonon taloudellisen tilanteen takia perumaan jo suunniteltuja investointejaan sekä vähentämään tai lomauttamaan henkilöstöään. Työttömien lukumäärä lähti siis nousuun useissa Euroopan maissa taluskriisin seurauksena.

Monissa Euroopan maissa oli kuitenkin jo ennen finanssikriisiä ollut vaikeuksia taloutensa kanssa. Joillakin mailla oli jo valmiiksi velkaa ja taluskriisin myötä velkataakka vain kasvoi. Tämän kaltaisessa tilanteessa oli esimerkiksi Kreikka, jonka velkataakka kasvoi jopa 143 prosenttiin maan bruttokansantuotteesta (Patomäki 2012). Euroopan keskuspankki sekä kansainvälinen valuuttarahasto IMF ryhtyivät tukemaan näitä vaikeimmissa asemissa olevia maita eri suuruisin tukipaketein, tiukkoja ehtoja vastaan. Erityisesti ne Euroopan maat, jotka kuuluivat euroalueeseen, olivat suurimmissa vaikeuksissa. (Tervala 2009.)

Yksittäisten ihmisten elämässä talouden vaikeudet näkyivät lisääntyneenä työttömyytenä, avoimien työpaikkojen vähytenä sekä julkisiin palveluihin ja sosiaaliturvaan kohdistuvina leikkauksina. Näiden kaikkien seurauksena toimeentulon taso laski joidenkin henkilöiden kohdalla. Taluskriisillä oli myös tutkitusti vaikutusta ihmisten koettuun hyvinvointiin. Mielenterveysongelmat ovat kaksi kertaa yleisempiä työttömällä kuin työssäkäyvillä henkilöillä (Paul & Moser 2009). Itsemurhatilastojen on myös todettu kasvavan taloudellisten taantumien aikana.

Kuten edellä on jo esitetty, on kansalaisten kokema hyvinvointi yksi mittari kansakunnan harjoittamasta politiikasta. Samalla kuitenkin talouden kasvattaminen ja maan vaurauden lisääminen on myös keskiössä harjoitetussa politiikassa sekä päätöksenteossa.

Taluskriisin kaltainen ilmiö aiheuttaa ison haasteen niin valtiollisella kuin myös yksilöllisellä tasolla. Talouden muutosten vaikutukset koettuun hyvinvointiin onkin ollut jo pitkään tutkittu aihe. Myös itseäni kiinnosti tutkia, miten maailmanlaajuinen taluskriisi vaikutti koettuun hyvinvointiin.

Tässä tutkielmassa tutkin hyvinvointierojen muutoksia Euroopassa vuoden 2008 taluskriisin jälkeen. Lisäksi vertailen hyvinvointieroja ja niiden muutoksia niin tutkimieni maiden kuin myös sosioekonomisten ryhmien välillä. Hyvinvointia tutkin käyttämällä onnellisuus- sekä elämänlaatumittareita. Haluan selvittää, onko hyvinvointierot kasvaneet taluskriisin jälkeen. Lisäksi haluan tutkia, ovatko hyvinvointierot kasvaneet alimman ja ylimmän sosioekonomisen ryhmän välillä sekä onko mahdollisissa hyvinvoinnin muutoksissa eroja maiden välillä.

Tutkimusaineistona käytin European Social Surveyta, joka on joka toinen vuosi eri Euroopan maissa kerättävä kyselytutkimus ihmisten asenteista ja käyttäytymismalleista. Työssäni käyttämäni aineisto on kerätty vuosina 2006, 2008, 2010, 2012, 2014 sekä 2016. Tutkittavia maita on 16 ja ne ovat valikoituneet sen perusteella, että kyseiset maat ovat osallistuneet tutkimukseen jokaisena käyttämänäni tarkasteluvuotena.

Tutkielman teoriaosuudessa käyn ensin läpi syitä vuoden 2008 taluskriisille (luku 2.1). Käsittelen myös taluskriisin seurauksia, ensin luvussa 2.2 maatasolla ja sen jälkeen luvussa 2.3 yksilötasolla. Luvussa 3 käsittelen tarkemmin onnellisuutta ja elämäntyytyväisyyttä hyvinvoinnin mittareina. Luvussa 4 käyn läpi käyttämäni aineistoa, muuttujia sekä analyysimenetelmiä. Luvuissa 5 ja 6 kerron saamistani tuloksista ja lopuksi luvussa 7 pohdin saamiani tuloksia ja vertailen näitä aiempiin tutkimustuloksiin.

2. Vuonna 2008 alkanut talouskriisi

2.1 Talouskriisiin johtaneet tapahtumat

Vuoden 2008 talouskriisi vaikutti valtioihin ympäri maailmaa ja sen vaikutukset olivat niin suuria, että ne ovat edelleen nähtävissä joissain maissa. Moni asiantuntija on todennut, että vuoden 2008 talouskriisi oli seurausta monen eri tekijän yhteisvaikutuksesta. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että talouskriisin syntyminen oli odotettavissa jo muutama vuosi etukäteen, johtuen muun muassa eri maiden finanssimarkkinoiden toimista ennen kriisiä (esim. Howard & King 2008). Tilanne kuitenkin päästettiin pahenemaan siihen asti, että vuonna 2008 koko maailman talous oli ongelmissa.

Usein talouskriisin nähdään lähteneen liikkeelle Yhdysvalloista. Yhdysvaltain taloutta kannatteli 2000-luvun puolivälissä runsas asuntorakentaminen sekä runsas yksityinen kulutus. Näitä molempia tukivat jatkuvasti kasvavat asuntojen hinnat. Asuntojen rajussa hintojen nousussa oli kyse kumminkin asuntokuplasta, jonka puhjetessa vuonna 2006 rakentaminen ja yksityinen kulutus laskivat roimasti. (Gunning 2010.) Vuonna 2007 Yhdysvaltojen asuntomarkkinoille muodostui lainakriisi ("subprime-kriisi"), joka oli seurausta isojen asuntolainojen myöntämisestä riskiasiakkaille, joiden maksukyky ei ollut normaalilla tasolla. Asuntokuplan puhjettua ilmeni, että he eivät nyt voineet maksaa pankeille takaisin lainojaan. Lisäksi lainojen korkotasoa oli pidetty äärimmäisen alhaalla. Tämän kriisi käynnisti Yhdysvaltojen finanssikriisin vuonna 2007. (Acharya et al. 2009.)

Yhdysvaltalaisen pankkien miljardiluokan luottotappioiden seurauksena epäluottamus lisääntyi rahoitusmarkkinoilla. Ennen kriisiä pankit olivat rahoittaneet sijoituksiaan hyvin lyhytaikaisilla lainoilla, joita ne ottivat muilta toimijoilta. Näiden lainojen vakuudeksi ne antoivat omaisuuseriä, kuten tässä tapauksessa asuntovakuudellisia arvopapereita. Asuntokuplan puhkeamisen seurauksena tilanne muuttui radikaalisti, koska asuntovakuudellisten arvopaperien arvo laski jyrkästi. Lainanantajat eivät enää luottaneet vastapuolen maksukykyyn, vaan ne alkoivat vaatia lisävakuuksia lainojen uusimista varten. Investointipankeille kyseinen tilanne oli kestämätön ja seurauksena osa pankeista ajautuivat konkurssiin. (Maailmanpankki 2010.)

Rahoitusmarkkinoiden vaikeudet sekä lisääntynyt epäluottamus vaikuttivat myös yritysten rahoitukseen. Kun rahoituksen saaminen vaikeutui, yritykset reagoivat siihen supistamalla varastojaan, perumalla jo suunniteltuja investointeja sekä viivästyttämällä laskujensa maksua. Tämän kaltainen toiminta oli globaalia ja sen seurauksena kansainvälinen kaupankäynti hiipui. Yhdysvalloista lähtenyt finanssikriisi oli laajentumassa maailmanlaajuiseksi talouskriisiksi. (Haavio, Kontulainen & Kortelainen 2009.)

Samaan aikaan kun Yhdysvaltojen rahoitusmarkkinat olivat ongelmissa, myös Euroopassa oltiin ajautumassa vaikeuksiin. Euroopan ja erityisesti euromaiden taloudessa oli jo ennen Yhdysvaltojen finanssikriisiä ollut ongelmia. Talouskriisi alkoi kehittyä Euroopassa heinäkuussa 2007, kun julki tuli ensimmäiset raportit eurooppalaisten pankkien kokemista tappioista, jotka olivat seurausta subprime-lainoista. Näiden ongelmien seurauksena epäluottamuksen kasvu eurooppalaisia pankkeja kohtaan lisääntyi. (Della Posta & Talani 2011.)

Myös yhteisen valuutan, euron, käyttöönotolla on koettu olleen vaikutusta talouskriisin syntymiseen. Etelä-Euroopan maissa oli korkotaso ennen euroa ollut huomattavasti korkeampi, kuin esimerkiksi Saksassa. Tämä johtui siitä, että sijoittajat vaativat riskilisän sijoituksilleen, mikä olisi korvaus mahdollisesta devalvaatiosta tai maksukyvyttömyydestä. Euron käyttöönoton jälkeen kyseiset riskilisät laskivat, jonka seurauksena lainaraha halpeni huomattavasti Etelä-Euroopan maissa. Eri Euroopan maihin alkoi syntyä asuntobuumeja, joista muodostui ennen pitkään asuntokuplia. (Karanikolos et al. 2013.)

Euroopan maiden asuntokuplien toiminta poikkesi Yhdysvaltojen asuntokuplasta siinä, että pankkien suoraa luotonantoa oli enemmän. Pankeilla ei kuitenkaan ollut riittävästi talletuksia kattamaan annettuja luottoja. Tätä epätasapainoa tasoittaakseen pankit ottivat suuria määriä lainaa markkinoilta sekä lainasivat varoja esimerkiksi Saksasta. Nämä pääomavirrat aiheuttivat palkkojen nousun. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Etelä-Euroopassa tuottavuuteen suhteutetut palkat olivat kasvaneet noin 35 prosenttia, kun esimerkiksi Saksan verrattava luku oli 9 prosenttia. Teollisuustuotanto ei ollut tämän seurauksena enää kilpailukykyistä Euroopan eteläosissa, minkä seurauksena maiden kauppataaseet painuivat roimasti miinukselle. (Krugman & Lassila 2012.)

Asuntokuplien puhkeaminen Euroopassa ei ainoastaan ajanut kuplamaita taantumaan, vaan se myös rasitti valtavasti maiden valtiontalouksia. Tulot, työllisyys sekä tuotanto lähtivät jyrkkään laskuun ja samalla työttömyyskorvausmenot kasvoivat merkittävästi. Maiden hallitukset olivat myös vaikeuksissa yrittäessään pelastaa pankkejaan takaamalla talletuksia sekä velkoja, joita pankit olivat ottaneet lainanantajamaiden pankeista. Esimerkiksi Islannissa jouduttiin turvautumaan Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n hätälainoihin maan pankkien joutuessa miljardivelkoihin. Monissa maissa pankkien ja investointien ahdinkoa pyrittiin helpottamaan ottamalla lisää julkista velkaa. Koska monilla euromailla oli jo ennen talouskriisin alkua ollut lainaa, lisälainan ottaminen aiheutti eri maiden velka-asteen räjähdysmäiseen nousuun. (Patomäki 2012.)

Galina Hale ja Maurice Obstfeld (2014) ovat esittäneet eurokriisin synnyn syyksi reunamaiden joukkovelkakirjojen riskilisien kapenemisen, jonka seurauksena valtiot rohkaistuivat liialliseen lainanottoon. Se myös kannusti liialliseen luottoekspansioon, mikä johti omaisuushintojen nousuun. Tuohon aikoihin myös euroalueen ydinmaiden sekä euroalueen ulkopuoliset pankit lisäsivät tuntuvasti lainanantoaan moniin reunamaihin. (Hale & Obstfeld 2014.)

Euroopan talouskriisin yhtenä syynä on pidetty lisäksi Euroopan Unionin jäsenmaiden yhtenäisen talouspolitiikan puuttumista. Euroopan talous- ja rahaliitto EMU on saanut osakseen kritiikkiä myös siitä, että yhteisen valuutan myötä jäsenvaltioilta vietiin pois kaksi talouspolitiikan keskeisintä välinettä; devalvaatio sekä korkopolitiikka. (Patomäki 2012). Talouskriisin seurauksena euromaat pitivät lokakuussa 2008 Pariisissa ensimmäisen yhteisen huippukokouksen. Kokouksessa tehtiin poliittiset päätökset toimista, joilla turvattaisiin euromaiden talouden sekä rahoitusjärjestelmän vakaus kriisin aikaan. EU-johtajat vaativat rahoitusjärjestelmän uudistamista, muun muassa kansainvälisen valvonnan lisäämistä, maailmanlaajuisia sääntelystandardeja ja rahoituskriisien ennakkovaroitusjärjestelmän perustamista. (Euroopan Unioni, 2008).

Joissain teorioissa on myös esitetty, että jollain valtioilla velan osuuden oli annettu kasvaa liian suureksi. Valtiot olisivat siis itse huonolla valtiontalouden hoidollaan aiheuttaneet talouskriisin ja sen jälkeen seuranneen eurokriisin. Tämä väite ei kuitenkaan täysin pidä paikkaansa. Taloudellisen taantumana kriisimaista on käytetty nimitystä PIIGS-maat, joita ovat Portugali, Irlanti, Italia, Kreikka sekä Espanja. Näitä PIIGS-maita tarkastelemalla pystytään kumoamaan edellä esitetty väite heikon valtiontalouden hoidon merkityksestä

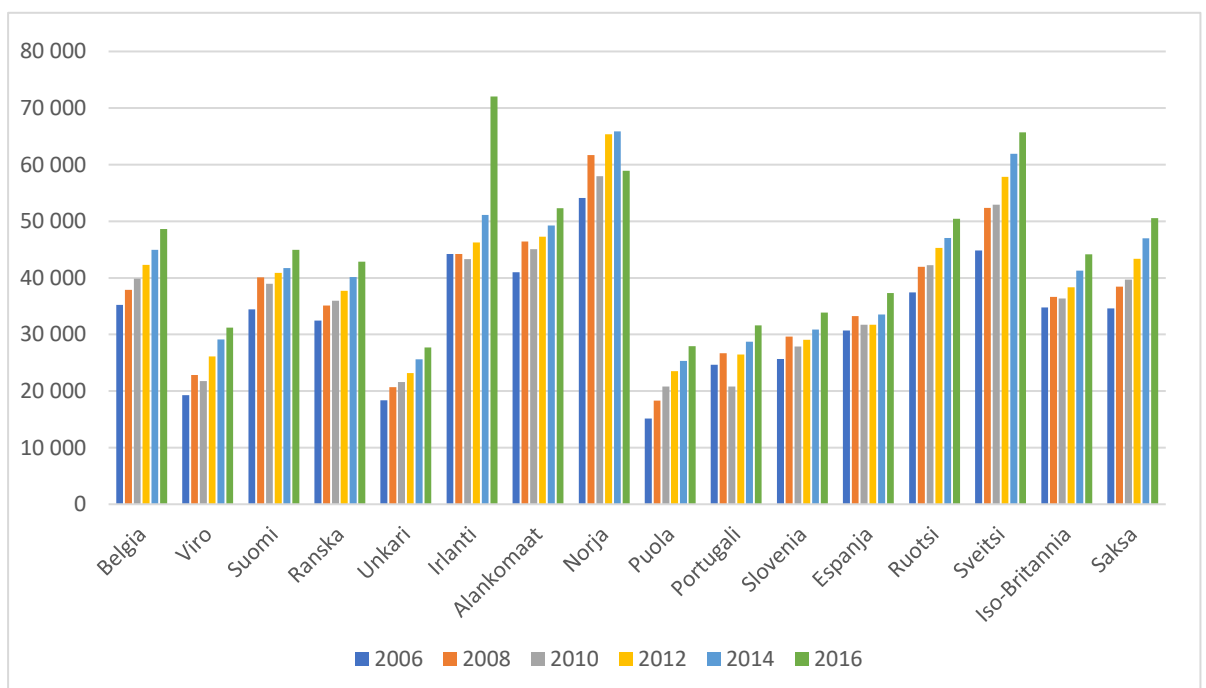
kriisiin. Irlannilla ja Espanjalla oli ennen talouskriisiä ylijäämäinen budjetti ja vain vähän velkaa. Italiassa oli suuri velkataakka, joka oli seurausta 1970- ja 1980-luvuilla harjoitetusta vastuuttomasta politiikasta, mutta se oli myös tasaisesti pienentämässä velan suhdetta bruttokansantuotteeseensa. Kreikassa valtiotalouden hoito oli jälkepäin tarkasteltuna ollut todella heikkoa, mutta se ei silti riittä itsessään selittämään kriisin laajuutta, johtuen Kreikan pienestä kansantaloudesta. PIIGS-maiden velat suhteessa maiden BKT:hen olivat ennen kriisiä tasaisessa laskussa. Vasta kriisin myötä velat nousivat korkeuksiin. (Krugman & Lassila 2012.)

2.2 Talouskriisin seuraukset maatasolla

Eurostatin (2014) raportin mukaan, bruttokansantuote laski keskimääräisesti 4,9 % OECD maissa vuoden 2008 alun ja vuoden 2009 alun välisenä aikana (Eurostat 2014). Ensivaikutelma oli vähäinen, mutta vuoden 2008 lopulla lasku kiihtyi oleellisesti. Euroopassa lasku oli suurempaa, keskimääräisesti noin 5,7 % ja joissain maissa Euroopan maissa lukema oli vieläkin isompi. Esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Italiassa pudotus oli noin 7,2 %, kun taas Virossa BKT putosi vuodessa jopa 20 %. (Moulton 2014.)

Euromaita koettelevassa talouskriisissä parhaiten selvinneet ovat olleet pitkälti ne maat, joilla on käytössään edelleen oma valuuttansa (Tervala 2012). Esimerkiksi Islanti selvisi taloudellisesta katastrofista jättämällä pankkien velkataakat niiden vastuulle sekä antamalla kruunun heikettä. Tämän seurauksena palkkataso Islannissa suhteessa euroon laski 25 prosenttia. Myös vertailtaessa kolmea Pohjoismaata Suomea, Ruotsia sekä Tanskaa, oman valuutan merkitys korostuu. Suomessa lainakulut nousivat huomattavasti korkeammalle kuin Ruotsissa, joka on pitänyt oman vapaasti kelluvan valuuttansa. Myös Tanska, jonka valuuttakurssi on sidottu euroon, selvisi kriisistä paremmin. Tämä on nähtävillä alla olevasta kuvasta (kuva 1).

Kuvio 1. Bruttokansantuote henkeä kohden tarkasteltavissa maissa vuosina 2004-2016, USD

Lähde: OECD 2020

Oman valuuttansa pitäneillä mailla on siis ollut mahdollisuus valuuttansa devalvoimiseen. Lisäksi näillä mailla on omat keskuspankkinsa, jotka pystyvät tarpeen tullen ostamaan valtion joukkolainoja eli painamaan lisää rahaa. Näissä maissa ei siis ole likviditeetin loppumisen riskiä, toisin kuin euromailla. (Krugman & Lassila 2012.)

Kreikka oli yksi niistä maista, joihin taluskriisi vaikutti eniten. Maan taloudellinen ahdinko ei kuitenkaan johtunut pelkästään taluskriisistä. Kreikan aiemmat hallitukset olivat vääristelleet julkisen talouden lukuja sekä raportoineet talouden alijäämän todellista pienemmäksi. Tämän seurauksena Kreikka oli jo ennen kriisiä pahasti velkaantunut. Kansainvälinen valuuttarahasto IMF sekä Euroopan Unioni ryhtyivät taluskriisin kourissa suunnittelemaan tukipaketteja, joiden avulla Kreikan kaltaisia kriisimaita tuettiin taloutensa kuntoon saamiseksi. Tukipakettien saamisen ehtoina olivat suuret menoleikkaukset, joilla talouden alijäämää pyrittiin kuroma umpeen. (Arghyrou 2015.)

Vaikka taluskriisi levisi maailmanlaajuisesti, eivät sen vaikutukset olleet yhtä dramaattisia kaikkialla. Esimerkiksi Kiinassa ja Intiassa talouden ja tuotannon kasvu hidastuivat vain tilapäisesti. Myös Brasiliassa, Meksikossa ja Turkissa tuotanto väheni taluskriisin myötä, mutta kasvoi nopeasti takaisin. Myös Euroopassa taluskriisin vaikutus bruttokansantuotteeseen on vaihdellut eri maissa. Esimerkiksi Puolassa ja Ruotsissa bruttokansantuote on joko kasvanut tai pysynyt ennallaan kriisin aikana. Edellä mainitut maat eivät ole euromaita. Lisäksi Euroopan maat, joiden bruttokansantuote oli riippuvainen viennistä, olivat eniten vaikeuksia. (Savela 2013.)

Pankkien ahdinon takia yritysten oli miltei mahdotonta saada lyhytaikaista rahoitusta vientiin ja kansainvälisessä maksuliikenteessä oli myös ongelmia. Tämän kaiken seurauksena kansainvälinen kauppa romahti ja sen vaikutus kohdistui erityisesti niihin maihin, joissa vienti oli suurin talouden tukipilari. (Haavio, Kontulainen & Kortelainen 2009.) Vuonna 2009 euromaiden talous oli vajonnut syvään taantumaa ja bruttokansantuote oli laskenut yli neljä prosenttia. Myös Suomessa, jossa viennin hiipumisella oli suuri vaikutus maan talouteen, vuonna 2009 talous oli supistunut yli kahdeksan prosenttia edellisestä vuodesta (Patomäki 2012). Suomen bruttokansantuotteen lasku oli suurin, mitä rauhanaikana on koettu. Vaikka 1990-luvun laman aikana bruttokansantuote laski enemmän, yli 10 prosenttia, kyseinen lasku tapahtui hitaammin, kolmen vuoden aikana. (Savela 2013.)

Taluskriisi on vaikuttanut myös tuloeroihin. Maiden sisäiset suhteelliset tuloerojen muutokset eivät ole olleet niinkään tuntuvampia taluskriisin vaikutuksia, vaan pikemminkin maiden välisten elintasoerojen muutokset. PIIGS-maissa tuloerojen kasvu on ollut selkeästi suurempaa kuin mitä se on ollut esimerkiksi Pohjoismaissa. Etelä-Euroopan kotitaloudet ovat kärsineet taluskriisistä enemmän kuin mitä esimerkiksi Pohjois- ja Keski-Euroopan kotitaloudet. On kuitenkin myös huomattava, että taluskriisin vaikutus tulojakoihin ilmenee vasta pitkällä aikavälillä. Tämä johtuu siitä, että kriisin alkuvaiheessa sosiaalimenot voivat lisääntyä, mutta ennen pitkää julkisen talouden budjettivaje pakottaa leikkaamaan ja muuttamaan sosiaaliturvaa sekä palkkoja. Lisäksi työttömyyden pitkittyminen lisää rakenteellista työttömyyttä. (Törmälehto 2013.)

2.3 Talouskriisin seuraukset yksilötasolla

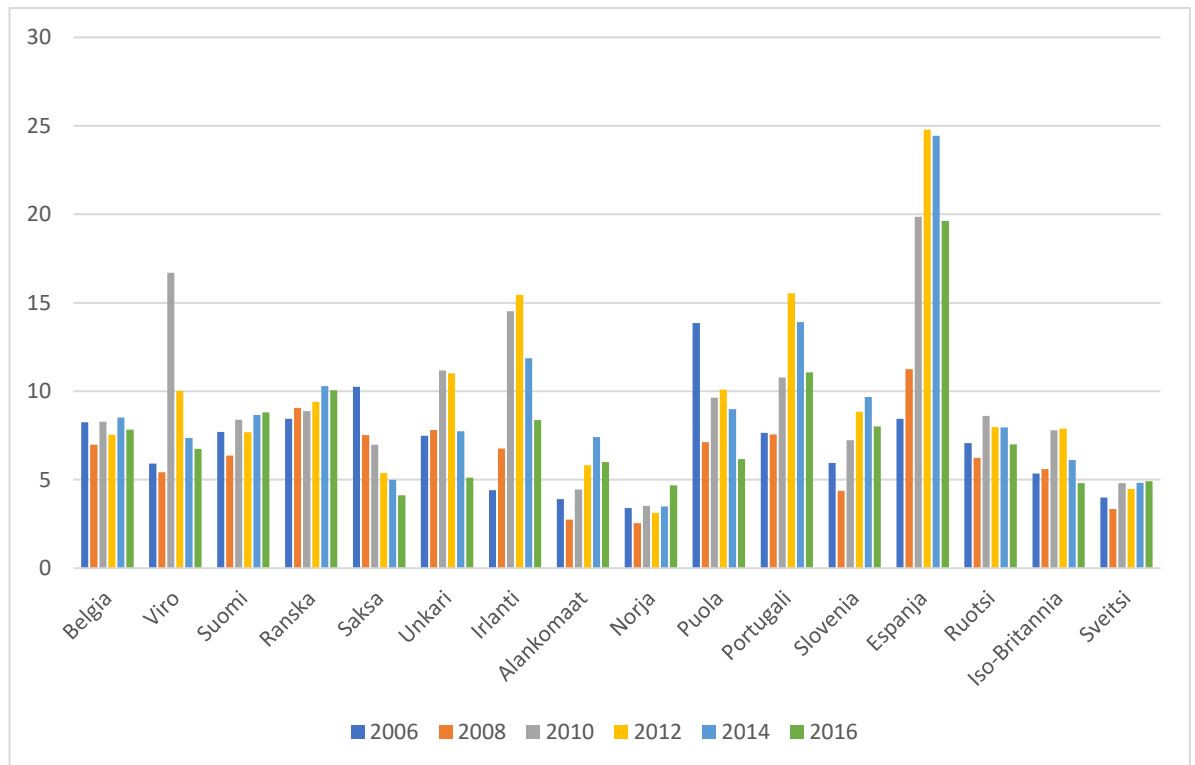
Yritysten joutuessa taloudellisesti tiukoille, talouskriisi alkoi näkyä myös yksittäisen henkilön elämässä. Työpaikkoja vähennettiin, henkilöstöä jouduttiin lomauttamaan sekä erilaisten sijoitusten arvot laskivat. Talouskriisillä oli myös selkeä vaikutus työttömyyden kasvuun eri maissa. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että talouskriisillä on ollut vaikutusta tuloerojen kasvuun, mielenterveysongelmien lisääntymiseen sekä jossain maissa myös itsemurhatilastojen kasvuun. Talouden epävarmuus oli mukana jollain tavalla jokaisen ihmisen arkielämässä, riippumatta tulotasosta ja asuinpaikasta.

Talouskriisin seuraukset näkyvät yleensä viiveellä ja erityisesti vaikutukset työttömyyteen näkyvät vielä suuremmalla viiveellä. Lisäksi aiempia talouskriisejä tarkasteltaessa on huomattu, että työttömyyden kasvulla on myös pysyvää vaikutusta siten, että rakenteellinen työttömyys myös lisääntyy yhteiskunnassa. Sama jatkumo on nähtävissä myös vuonna 2008 alkaneella talouskriisillä. (Choudhry, Marelli & Signorelli 2012.)

Maailmanlaajuinen talouskriisi aiheutti työttömyysasteen nopean kasvun Euroopan Unionissa. Työttömyysluvut EU-tasolla lähtivät kasvuun maaliskuussa 2008, mutta yksittäisissä maissa työttömyysluvut alkoivat kasvaa eri aikoihin. Esimerkiksi Italiassa työttömyysluvut olivat kääntyneet kasvuun jo toukokuussa 2007. Tätä ilmiötä selittää se, että EU:n jäsenvaltioissa työmarkkinoita ohjataan ja säädellään hyvin eri tavoin. (Eurostat 2014.)

Osassa maista työttömyyslukemat kohosivat hyvin maltillisesti, kun taas toisissa työttömyysluvut kohosivat merkittävästi. Esimerkiksi Espanjassa työttömyysaste yli kaksinkertaistui vuosien 2007 sekä 2010 välillä (kuvio 2). Myös Baltian maissa työttömyysaste kohosi roimasti. Lisäksi niissä maissa, jotka olivat kärsineet eniten asuntokuplan puhkeamisesta, kärsivät myös eniten työttömyydestä. (Casaux & Turrini 2011.) Suomessa työttömyysaste lähti nousuun taantuman seurauksena. Työ- ja elinkeinoministeriön Työllisyyskatsauksessa (TEM 24.3.2009 sekä 28.4.2009) selviää, että työttömien lukumäärä kasvoi merkittävästi verrattaessa vuoden takaiseen tilanteeseen.

Kuvio 2. Työttömyysaste tarkasteltavissa maissa vuosina 2006-2016. Prosenttiosuus työvoimasta.

Lähde: OECD 2020 & Eurostat 2020.

Taluskriisillä oli vaikutusta myös ihmisten tulotasoihin sekä tuloeroihin. Kotitalouksissa, joissa oli alhaisempi tulotaso, taluskriisillä oli suurempi vaikutus tulotasoon kuin korkean tulotason kotitalouksilla. Irlannissa ja Espanjassa pienituloisten tulot laskivat enemmän kuin suurituloisten. Kreikassa taas suhteelliset tuloerot pysyivät ennallaan, mutta yleinen tulotaso selvästi laski, jopa ennätysmäisen alas. (Törmälehto 2013.)

Vaikka taluskriisin vaikutus näkyi jokaisessa jäsenmaassa, sen vakavuus vaihteli suuresti niin eri maiden välillä kuin myös eri sosioekonomisten ryhmien välillä. Koulutuksen on sanottu olevan paras suoja työttömyyttä vastaan; yksilötasolla tarkasteltuna työttömyysriski kasvaa mitä alhaisempi koulutustaso on. EU-maissa keskimääräinen työttömyysaste oli vähintään kaksinkertainen alhaisemman koulutustason omaavilla henkilöillä kuin korkeakoulutetuilla henkilöillä vuonna 2007. Taluskriisin myötä ero entisestään kasvoi. (Mai 2014.)

Taluskriisin vaikutukset vaihtelivat myös eri väestöryhmien välillä. Useissa eri tutkimuksissa (esim. ILO 2010a & 2010b) on osoitettu, että taluskriisin vaikutus työmarkkinoilla kohdistuu eniten nuoriin, iäkkäisiin, naisiin sekä yleisesti epävakaisiin työsuhteisiin. Nuorilla on myös kaksinkertainen todennäköisyys joutua työttömäksi verrattaessa muuhun työkäiseen väestöön (Choudhry et al. 2012). Vastavalmistuneilla nuorilla on haastavaa löytää työpaikkaa taluskriisin aikana, koska paikkoja on vähemmän ja hakijoita enemmän. Lisäksi jo työssä olevilla nuorilla on hyvin usein määräaikainen työsopimus ja taluskriisin aikana sopimuksen jatko on yleensä epätodennäköistä (OECD 2009). Myös aiempien taluskriisien aikaan nuorilla on ollut tapana menettää työpaikkansa nopeammin kuin muilla sosioekonomisilla ryhmillä, ja he myös kärsivät eniten pitkäaikaistyöttömyyden jaksoista (ILO 2013).

Jo ennen taluskriisiä, nuorisotyöttömyysaste oli monissa maissa jopa kaksin- tai kolminkertainen verrattuna yleiseen työttömyysasteen (Bruno et al. 2014a; Brada et al. 2014). 15-24-vuotiaiden nuorten keskuudessa työttömyys lähti nousuun vuoden 2008 taluskriisin myötä. Euroopan Unioniin kuuluvat maat kärsivät eniten taluskriisistä ja myös näissä maissa nuorisotyöttömyys lähti räjähdysmäiseen kasvuun. Eurostatin (2017) mukaan nuorisotyöttömyyden keskiarvo kasvoi EU:ssa korkeimpiin lukemiin vuonna 2013, ollen tuolloin 24 prosenttia. Maiden välillä oli kuitenkin isoja eroja nuorisotyöttömyyslukemissa. Esimerkiksi Kreikassa, Italiassa ja Espanjassa, nuorisotyöttömyys oli jopa yli 30 prosenttia, kun taas esimerkiksi Saksassa, Alankomaissa sekä Tanskassa lukema oli alle 15 prosenttia.

Nuorisotyöttömyys-indikaattorin rinnalla käytetään monissa tutkimuksessa NEET-indikaattoria (*”Young people not in employment, education or training”*). Indikaattorilla kuvataan niitä nuoria, jotka eivät ole koulutuksessa, työelämässä tai harjoittelussa. Tällaisilla nuorilla on suurempi riski syrjäytyä muusta yhteiskunnasta ja heitä pidetään ”menetettynä sukupolvena”. Monien tutkijoiden mielestä näitä ulkopuolelle jääneitä nuoria pystytään paremmin tunnistamaan NEET-indikaattoria käyttämällä kuin pelkällä nuorisotyöttömyysasteen tarkastelulla (esim. Scarpetta et al. 2010).

Euroopan Unionin jäsenvaltioissa keskiarvo niistä nuorista (ikäryhmä 15-24), jotka eivät ole koulutuksessa, töissä tai harjoittelussa oli 12,9 prosenttia vuonna 2011. Jossain maissa, kuten Irlannissa, Italiassa, Bulgariassa sekä Espanjassa, lukemat olivat paljon korkeampia (yli 17 %), kun taas alhaisimpia lukemia saivat Alankomaat sekä

Luxembourg (alle 7 %). Suomessa lukema oli hieman alhaisempi kuin mitä EU-maiden keskiarvo. (Eurofund 2012.)

Taluskriisillä oli myös tutkitusti vaikutusta ihmisten terveyteen. On todistettu, että mielenterveysongelmilla sekä työttömyydellä on yhteys keskenään. Työttömät kärsivät yli kaksi kertaa enemmän psyykkisistä ongelmista kuin työssäkäyvät (Paul & Moser 2009). Niissä maissa, joissa on vahvat järjestelmät työsuhteiden suojana, on työttömyydellä vähäisempi vaikutus yksilön mielenterveyteen. Esimerkiksi Kreikassa ja Espanjassa, joissa tällaisia järjestelmiä ei ole, mielenterveysongelmat kasvoivat (Kentikelenis et al. 2011; Gili et al. 2013).

Mielenterveysongelmien lisääntyminen vaikutti joissain maissa myös itsemurhatilastojen kasvuun. Keskimääräisesti itsemurhat alle 65-vuotiaiden keskuudessa ovat lisääntyneet EU-maissa vuodesta 2007 alkaen (WHO 2012). Esimerkiksi Iso-Britanniassa itsemurhatilastot vuosien 2008-2010 välillä kasvoivat noin 1000 kuoleamalla ja sen on nähty olleen seurausta maassa kasvaneesta työttömyydestä. Päinvastoin yksittäisissä maissa itsemurhat ovat tasaisesti vähentyneet (Barr et al. 2012).

Eroavaisuuksia eri maiden välillä selittää se, millä tavoin ne ovat reagoineet taluskriisiin. Tutkimuksissa on osoitettu, että sosiaali- sekä terveyspalveluiden varojen lisäämisellä on vaikutusta mielenterveysongelmiin sekä itsemurhatilastoihin. Näihin palveluihin panostamalla voidaan ennakoivasti vähentää yksilön psyykkisiä ongelmia sekä itsemurhariskiä tämän kohdatessa haasteita työmarkkinoilla. Taluskriisin seurauksena osassa maista tehtiin leikkauksia sekä supistuksia sosiaali- ja terveyspalveluihin. Näissä maissa yksilöiden psyykinen hyvinvointi on selkeästi kärsinyt eniten, kun verrataan niihin maihin, jotka päinvastoin lisäsivät näiden palveluiden rahoitusta. (Karanikolos et al. 2013.)

Aiemmissä tutkimuksissa on myös todettu, että työttömyys sinänsä ei alenna yksilön koettua hyvinvointia. Suurempi negatiivinen vaikutus koettuun hyvinvointiin on toimeentulo-ongelmilla, joka on yleistä työttömyydessä (esim. Ervasti & Venetoklis 2010). Lisäksi työttömät kärsivät huonosta terveydentilasta yleisemmin kuin työssäkäyvät. Tämä selittyy esimerkiksi alhaisella tulotasolla, jonka seurauksena yksilön ravinto on heikkolaatuisempaa sekä terveyspalveluihin pääsy voi olla haastavampaa

(Ungváry & Morvai & Nagy 1999). Työttömien kuolleisuus on myös suurempaa kuin työssäkävien (Martikainen & Valkonen 1996).

3. Onnellisuus ja elämäntyytyväisyys hyvinvoinnin mittareina

Hyvinvointi on moniulotteinen ilmiö, joka on sidoksissa sekä kontekstiin että historiaan. Tämän takia hyvinvoinnin määritelmästä ei olekaan olemassa yksimielisyyttä ja eri hyvinvointitutkimuksissa käytetyt lähestymistavat ovatkin olleet riippuvaisia kyseisestä tieteenalasta (Allardt 1976; Lagerspetz 2011). Nykyisessä laajemmassa hyvinvointikäsitteessä hyvinvointi on jaettu sekä subjektiiviseen ja objektiiviseen hyvinvointiin että fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin (Hämäläinen 2014). Tarkastelen hyvinvointierojen kehitystä onnellisuus- ja elämäntyytyväisyysmittarien avulla, joten keskityn myös teoriaosuudessa tarkastelemaan hyvinvointia näiden käsitteiden kautta.

Varhaisimmissa hyvinvointitutkimuksissa on hyödynnetty objektiivisia mittareita, kuten esimerkiksi tarve- ja resurssipohjaisia mittareita. Tarvelähtöisessä lähestymistavassa hyvinvointia pidetään tilana, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi (Allardt 1976). Tarvemäärittelyn ongelmaksi muodostuu kumminkin tarpeiden määrittämisen vaikeus. Eri maissa ja eri elämäntilanteissa olevilla ihmisillä voi olla erilaisia tarpeita. Tarpeet voivat myös kehittyä ja muuttua yhteiskunnallisten muutosten myötä (Marx & Engels 1970).

Resurssipohjaisen lähestymistavan mukaan ihmisellä on tarve, jonka hän pystyy tyydyttämään aineellisten resurssien avulla. Tämän kaltaisia resursseja voivat olla esimerkiksi raha tai asunto. Aineelliset resurssit eivät kuitenkaan pysty tyydyttämään kaikkia tarpeita, kuten esimerkiksi sosiaalisia tarpeita. Hyvät sosiaaliset suhteet voivat kuitenkin muodostaa resurssin, jonka avulla ihminen pystyy tyydyttämään muita tarpeitaan. Tyydytetyt tarpeet voivat siis olla itsessään resurssi, jolla edesauttaa muiden tarpeiden tyydyttämistä. (Allardt 1976.) Resurssien ongelmana on kuitenkin niiden epäsuora luonne hyvinvoinnin suhteen, sillä jonkin resurssin lisääminen ei välttämättä tuota hyvinvointia (Karisto 1984; Riihinen 1983).

Tämän kaltaiset elintasotutkimukset eivät anna täysin luotettavaa kuvaa yksilön hyvinvoinnista. Tähän ongelmaan keskittyi 1970-luvulla ensimmäisten joukossa Erik Allardt'n johtama tutkimusryhmä, joka yhdisti hyvinvointitutkimukseensa elintaso- sekä elämänlaatututkimuksen piirteitä. Pohjoismaiden välisiä hyvinvointieroja mittaavassa tutkimuksessa hyödynnettiin siis sekä objektiivisia elintasomittareita että subjektiivisia mittareita, joilla mitattiin yksilöiden elämänlaatua sekä onnellisuutta. Näiden mittareiden

avulla määritellyt tarpeet luokiteltiin kolmeen eri luokkaan, joita ovat elintaso (*having*), yhteisyyssuhteet (*loving*) sekä itsensä toteuttamisen muodot (*being*). (Allardt 1976.)

Varhaisimmat tiedossa olevat väestön onnellisuuteen ja elämänlaatuun liittyvät tutkimukset ulottavat juurensa antiikin Kreikan aikaan. Onnellisuuden tutkiminen ei siis ole uusi tutkimusalue, mutta kuluneiden vuosikymmenten aikana se on saanut yhä enemmän painoarvoa nykyajan hyvinvointitutkimuksissa. Onnellisuuden käyttäminen hyvinvoinnin mittarina kertoo siitä, että hyvinvointitutkimuksissa objektiivisista mittareista on siirrytty subjektiivisiin mittareihin, joilla mitataan laajempaa hyvinvoinnin käsitystä (Kangas 2014).

Ihmisten subjektiivista kokemusta onnellisuudestaan sekä elämään tyytyväisyydestään pidettiin aiemmin mahdottomana mittauskohteena. Koettiin, että jokainen henkilö käsittää onnellisuutensa täysin omalla tavallaan. Myöhemmin tehdyt empiiriset tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että ihmiset ovat pitkälti samaa mieltä siitä, mitä onnellisuudella sekä elämään tyytyväisyydellä tarkoitetaan sekä mitkä tekijät näihin vaikuttavat. (Ervasti & Saari 2011.)

Elämäntyytyväisyys- ja onnellisuuskäsitteitä käytetään joissain tilanteissa toistensa synonyymeina. Myös subjektiivinen hyvinvointi rinnastetaan yleensä näiden käsitteiden kanssa. Elämäntyytyväisyydellä voidaan kuitenkin tarkoittaa laajempaa käsitettä, jonka yhtenä osana on onnellisuus. Veenhoven (2001) on määritellyt elämänlaadun pääkäsitteeksi, joka kattaa kolme eri merkitystä: 1) elinympäristön taso, 2) suoriutumisen taso sekä 3) seurauksen taso. Elinympäristön tasolla viitataan yksilön elinympäristöön sekä niin sanottuun asuttavuuteen (*livability*). Suoriutumisen tasolla viitataan yksilön kykyyn selviytyä eri elämän vaiheissa tai osa-alueilla. Tällä viitataan niin fyysiseen kuin psyykkiseen kykyyn pärjätä eri ongelmatilanteissa. Kun kaksi aiempaa merkitystä kuvaavat keinoja hyvän elämän saavuttamiseksi, seurauksen taso luonnehtii puolestaan elämänlaatua sen lopputulosten kautta. Tällä viitataan siis siihen, miten yksilö nauttii elämästään. Se on myös ainoastaan yksilön itsensä arvioitavissa, joten seurauksen tason kohdalla voidaan puhua myös subjektiivisesta elämänlaadusta. (Veenhoven 2001.)

Kuluneiden vuosisatojen aikana, onnellisuuskäsitettä on käytetty kaikkien kolmen määritelmän kanssa. Filosofissa elinympäristön kohdalla onnellisuus on rinnastettu tarkoittamaan hyvää yhteisöä ja suoriutumisessa onnellisuus on nähty yksilön hyveenä.

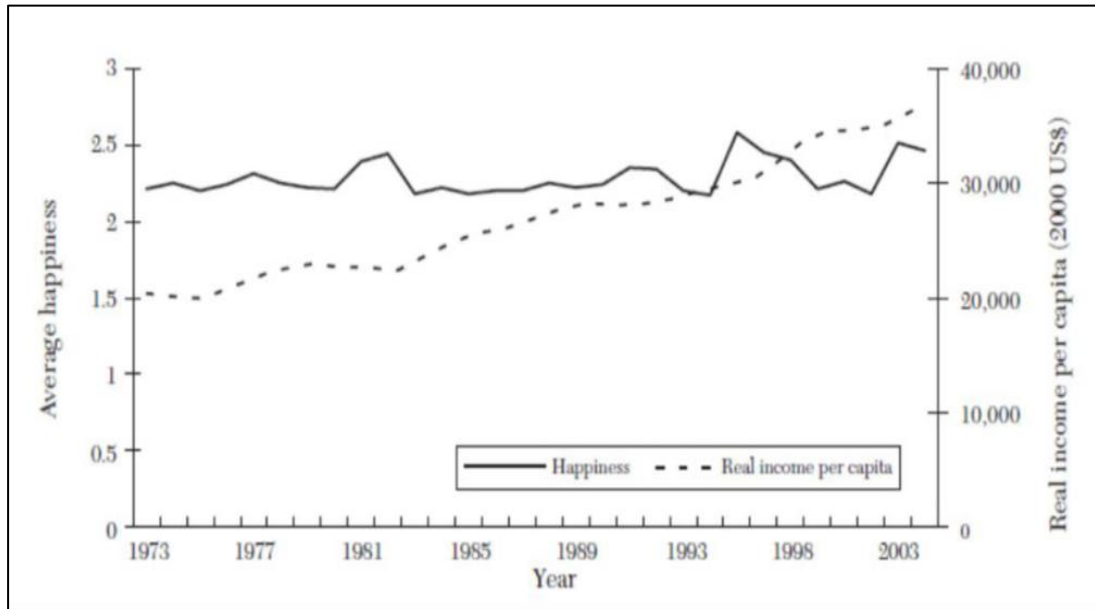
Nykyään, erityisesti sosiaalitieteissä, onnellisuutta käytetään yleensä kuvastamaan subjektiivista tyytyväisyyttä elämään. (Veenhoven 2001.) Onnellisuus-käsite on kuitenkin aiheuttanut väittelyä siitä, mitä kaikkea se pitää sisällään. Myös esimerkiksi kielen ja kulttuurin vaikutusta onnellisuuden määrittelemisessä on kritisoitu. Yhtenäinen näkemys on kuitenkin siitä, että onnellisuus on täysin subjektiivinen kokemus eli ainoastaan yksilö itse pystyy määrittelemään oman onnellisuuden tasonsa. Onnellisuus voi olla myös hetkellistä ja eri ihmiset voivat kokea onnellisuutta eri tilanteissa (esim. Allardt 1976). Onnellisuus ei ole myöskään niin riippuvainen aineellisista resursseista, vaan sosiaalisten tarpeiden toteuttamisella on suurempi merkitys. Elämäntyytyväisyys on puolestaan enemmän sidoksissa taloudelliseen vakauteen. (Sengupta ym. 2012).

Taloustieteilijöiden keskuudessa kiinnostus onnellisuustutkimusta kohtaan on lisääntynyt, koska aiemmat tutkimustulokset eivät tue uusklassisen talousteoria näkemystä; talouden kasvun tulisi heijastua korkeampaan materiaaliseen elämätasoon ja sitä kautta myös lisätä väestön elämäntyytyväisyyttä. Aiempien onnellisuustutkimusten tulosten perusteella voidaan esittää kolme tulosta, jotka ovat eniten ristiriidassa kyseisen olettaman kanssa. Ensimmäinen on pitkittäistutkimuksissa havaittu tulos, että merkittäväällä bruttokansantuotteen kasvulla ei ole ollut vaikutusta väestön onnellisuuteen (esim. Easterlin 1974). Toisena tuloksena on, että onnellisuuden taso ei vaihtele paljon yksilön elämän aikana, vaikka tämän tulot ja varallisuus vaihtelisivat. Kolmantena on, että tietyn tulotason jälkeen onnellisuus ei marginaalisesti lisääny enää merkittävästi. (Duncan 2005.)

Ensimmäisiä onnellisuustaloustieteen tutkijoita oli Richard Easterlin, joka vuonna 1974 julkaistussa artikkelissaan esitteli Easterlinin paradoksiksi nimitetyn tuloksensa. Tämän mukaan valtion sisällä rikkaimmat ovat todennäköisemmin onnellisimpia kuin köyhät, mutta vaikka valtion tulot eli bruttokansantuote on kasvanut, ei väestön keskimääräinen onnellisuus ole kasvanut. Tämän kaltaisiin tuloksiin ovat päätyneet myöhemmin myös monet muut tutkijat (esim. Clark & Oswald 2002; Hagerty & Veenhoven 2003; Oswald 2005). Kehittyneissä maissa bruttokansantuotteen kasvaessa keskimääräinen onnellisuus maassa ei lisääny. Köyhissä maissa lisääntyneellä keskimääräisellä tulolla on kuitenkin vaikutusta onnellisuuden lisääntymiseen. Easterlinin paradoksin idea on nähtävissä myös kuviossa 3. Vaikka vuosina 1973-2004 reaalitulot asukasta kohden ovat kasvanut

Yhdysvalloissa, on ihmisten kokema onnellisuus pysynyt suhteellisen samana (Clark et al. 2008).

Kuvio 3. Onnellisuus ja reaalitytulot asukasta kohden Yhdysvalloissa vuosina 1973-2004.

Lähde: Clark et al. 2008.

Easterlin perustelee kyseistä paradoksia sillä, että ihmiset hyötävät enemmän suhteellisesta kuin absoluuttisesta tulosta. Hän pitää siis myös onnellisuutta suhteellisenä. (Easterlin 1974.) Toiset taloustieteilijät ovat myös perustelleet kyseistä tulosta siten, että vaurauden lisääntyessä, myös väestön odotukset, haaveet ja normit kasvavat. Yksilöt tottuvat korkeampaan tulotasoon ja sen positiiviset vaikutukset häviävät, kun he omaksuvat uudet normit. (esim. Frey & Stutzer 2002.)

Bruttokansantuotteen laskulla on kuitenkin todettu olevan vaikutusta väestön onnellisuuteen. Kun jonkin maan bruttokansantuote laskee ja talous hiipuu, työttömyysluvut alkavat yleensä niiden seurauksena kasvamaan. Useissa eri tutkimuksissa on huomattu, että työttömyydellä on suurin vaikutus yksilön onnellisuuden vähenemiseen kuin millään muulla yksittäisellä elämänmuutoksella (esim. Clark & Oswald 1994; Frey & Stutzer 2002; Frey & Stutzer 2010). Lisäksi työttömyyden kasvu yhteiskunnassa vähentää työllisten onnellisuutta. Tämä johtuu yhteiskunnan yhteisen onnellisuustason laskusta sekä siitä, että työlliset pelkäävät oman työpaikkansa puolesta työttömyyden kasvaessa. (Clark ja Oswald 2002; Frey ja Stutzer 2002.)

4. Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimusongelma

Tutkielmassani keskityin tarkastelemaan, aiheuttiko vuoden 2008 talouskriisi eroja eri väestöryhmien hyvinvoinnissa. Tutkimuskysymyksenäni on:

1. Onko hyvinvointierojen muutoksissa maakohtaisia eroja?
2. Ovatko hyvinvointierot kasvaneet erityisesti alimman ja ylimmän sosioekonomisen ryhmän välillä?
3. Ovatko hyvinvointierot kasvaneet talouskriisin jälkeen?

4.2. Tutkimusaineisto

Tutkielmani aineistona käytin European Social Survey-aineistoa (ESS). ESS-tutkimuksia on suoritettu vuodesta 2001 alkaen ja tutkimus tehdään kahden vuoden välein. Kyselyiden tarkoituksena on selvittää eri Euroopan maiden kansalaisten asenteita, käyttäytymismalleja ja uskomuksia sekä eri yhteiskunnissa esiintyviä sosiaalisia piirteitä sekä niissä mahdollisesti tapahtuvia muutoksia. Tutkittavia Euroopan maita on yli 30 ja kyselytutkimuksen otanta on laadittu vastaamaan jokaisessa maassa yksinkertaista satunnaisotantaa. Valittujen vastaajien tulee olla 15 vuotta täyttänyt henkilö. Satunnaisesti valituilla vastaajilla pyritään varmistamaan se, että vastaajat ovat vertailukelpoisia eri maiden välillä. Kyselyissä ei myöskään käytetä kiintiöitä. (European Social Survey 2020.)

Käytin tässä tutkimuksessa aineistoa, joka on kerätty vuosina 2006, 2008, 2010, 2012, 2014 sekä 2016. Käyttämäni aineisto oli siis rajattu siten, että vanhin on vuonna 2006 kerätty aineisto. Tällä tavoin sain tietoa hyvinvointierojen tasosta ennen vuoden 2008 talouskriisin alkua. Tahdoin tutkimani aikavälin olevan myös mahdollisimman laaja, jotta mahdolliset muutokset olisivat selkeämmin havaittavissa.

Tutkielmani käsittelee kuuttatoista Euroopan maata, jotka ovat Belgia, Saksa, Sveitsi, Viro, Espanja, Suomi, Ranska, Iso-Britannia, Unkari, Irlanti, Alankomaat, Norja, Puola,

Portugali, Ruotsi, Slovenia. Maat valikoituivat sen perusteella, että ne ovat osallistuneet jokaisena tutkimusvuotena ESS-tutkimukseen.

4.3 Selitettävät muuttujat

Määrittelen tutkimuksessani hyvinvoinnin onnellisuuden ja elämäntyytyväisyyden avulla. Käyttämästäni aineistosta olen valinnut kaksi muuttujaa selitettäviksi muuttujiksi. Molemmat näistä muuttujista ovat numeerisia sekä ne ovat osana sellaisissa kysymysmoduuleissa, jotka ovat niin sanotusti vakioduuleja. Ne ovat siis esitetty jokaisessa ESS-kyselytutkimuskierroksessa.

Ensimmäinen näistä muuttujista mittaa vastaajan onnellisuutta. Vastaajalle on esitetty kysymys: ”Kuinka onnelliseksi koet itsesi?” Kysymyksen vastausvaihtoehtona on käytetty numeroasteikkoa, jossa numero 0 merkitsi erittäin onnetonta ja numero 10 erittäin onnellista.

Toinen muuttuja mittaa vastaajan elämäntyytyväisyyttä. Vastaajalle on esitetty kysymys ”Kuinka tyytyväinen olet elämääsi kokonaisuudessaan”. Myös tässä kysymyksessä vastausvaihtoehtoina on käytetty numeroita, joissa numero 0 merkitsi suurta tyytymättömyyttä ja numero 10 suurta tyytyväisyyttä.

Onnellisuus- ja elämäntyytyväisyys-muuttujat korreloivat keskenään niin vahvasti, että niiden voidaan todeta molempien mittaavan vastaajan subjektiivista hyvinvointia. Muuttujat kuitenkin kuvaavat hyvinvointia eri näkökulmista; onnellisuusmuuttuja kuvaa vastaajan emotionaalista, koettua hyvinvointia ja elämäntyytyväisyysmuuttuja taas vastaajan kognitiivista, koettua hyvinvointia. Koska muuttujat täydentävät toisiaan, päädyin yhdistämään ne keskenään. Yhdistäminen onkin normaali käytäntö hyvinvointitutkimuksissa. (esim. Veenhoven 2001).

4.4 Selittävät muuttujat

Selittävinä muuttujina käytän tutkimuksessani muuttujia, jotka mittaavat vastaajan ikää, sukupuolta, kokemusta kotitalouden tulotasosta, koulutustasoa sekä asemaa työelämässä.

Lisäksi makrotason selittävinä muuttujinani käytän bruttokansantuote- sekä työttömyysastemuuttujia.

Vastaajan sosioekonomista asemaa pystytään arvioimaan tutkimalla vastaajan tulotasoa, koulutustasoa sekä asemaa työelämässä. Tulotasoa mittaavana muuttujana käytän muuttujaa, jossa mitataan vastaajan subjektiivista kokemusta kotitaloutensa tulotasosta. Tämän muuttujan luokittelin uudelleen kolmeen eri luokkaan. Yhdistin luokat, jotka kuvasivat ”vaikeuksia tulla toimeen nykyisellä tulotasolla” sekä ”paljon vaikeuksia tulla toimeen nykyisellä tulotasolla”. Päädyin näiden luokkien yhdistämiseen, koska niissä oli molemmissa vähän havaintoja. Lisäksi koin, ettei näiden luokkien yhdistämisellä menetetä merkittävästi tietoja. Tekemäni muuttujan ensimmäisessä luokassa ovat ne vastaajat, jotka tulevat erinomaisesti toimeen nykyisellä tulotasollaan. Toisessa luokassa ovat he, jotka selviytyvät nykyisellä tulotasolla. Ja viimeisessä, kolmannessa luokassa, ovat siis he, joilla on jonkin asteisia vaikeuksia toimeen tulemisensa kanssa.

Vastaajan työmarkkina-asemaa mitaan muuttujalla, jossa vastaajalta on kysytty hänen pääasiallista toimintaansa viimeisen 7 päivän ajalta. Kyselylomakkeessa annetut vastausvaihtoehdot ovat palkkatyössä, työtön työnhakija, työtön, joka ei hae töitä, eläkkeellä, työkyvytön, ase- tai siviilipalveluksessa oleva sekä lapsiaan kotonaan hoitavat. Myös tämän muuttujan olen luokitellut uudelleen, jakamalla vastaajat työttömiin, työvoiman ulkopuolella oleviin sekä työssäkäyviin. Vastaajan koulutustasoa mitataan vastaajan koulutusvuosilla. Koulutusvuosiin on sisällytetty myös peruskouluvuodet.

Ammatti-asemaa mittaavaa muuttujaa on käytetty yleensä vastaavanlaisissa tutkimuksissa. Päädyin kuitenkin itse omassa tutkimuksessani jättämään tämän muuttujan pois, koska aikaisemmin toteutetuissa vastaavissa tutkimuksissa on todettu, että työmarkkina-aseman suhteen selvästi tärkein muuttuja on se, onko vastaaja työssä, työttömänä vai työvoiman ulkopuolella. Ammattiasemalla on taas havaittu olevan hyvin vähän vaikutusta (esim. Venetoklis & Ervasti 2010).

Työttömyysaste- sekä bruttokansantuotemuuttujien arvot ovat peräisin OECD:n aineistosta. Työttömyysastemuuttujan arvo kertoo työttömien prosentuaalisen määrän koko maan työväestöstä. Bruttokansantuotteen arvo on taas kuvattu dollareissa (USD) ja asukasta kohden. (OECD 2020.)

4.5 Tutkimusmenetelmät

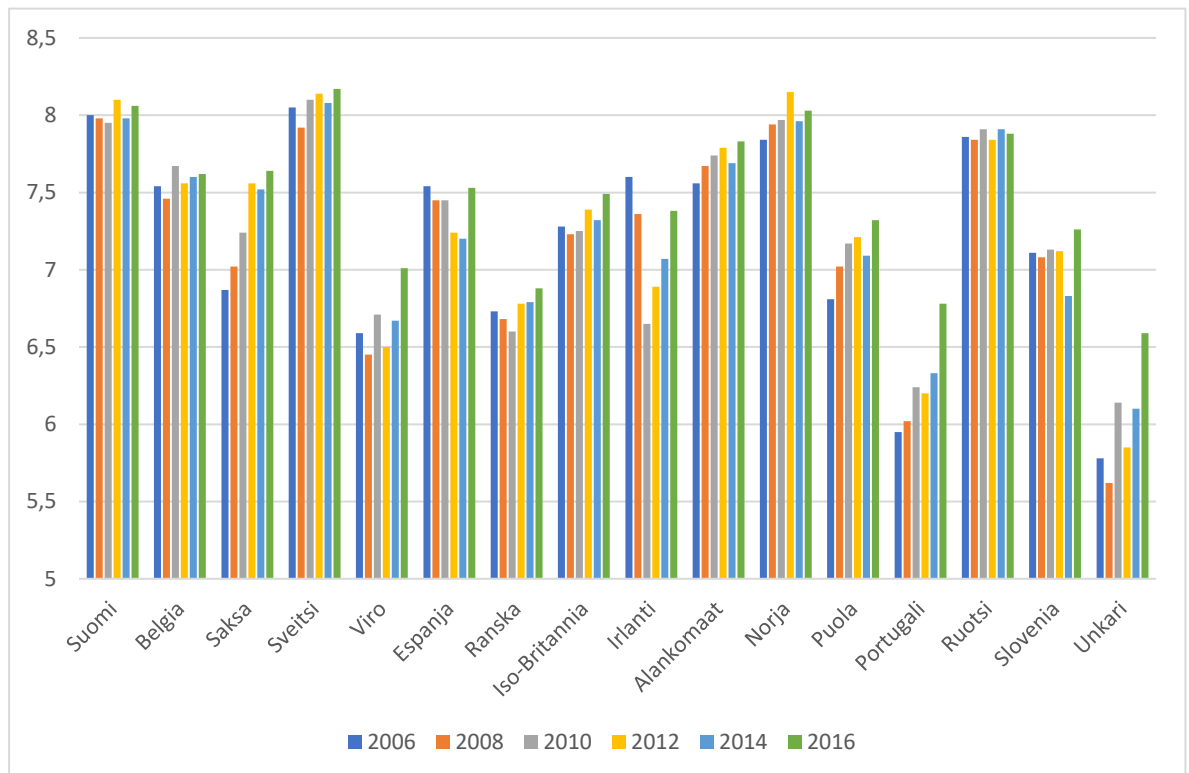
Käytin aineistoni analysointiin SPSS-ohjelmistoa ja analysointimenetelmänä monitasoista lineaarista regressiomallia. Päävaikutusten lisäksi tarkastelin selittävien muuttujien yhdysvaikutuksia.

Linearisessa regressioanalyysissä tutkitaan selitettävän muuttujan sekä selittävien muuttujien välistä, suoraviivaista yhteyttä. Regressioanalyysi sopii muuttujien välisten yhteyksien kuvailuun, tilastolliseen päättelyyn sekä kausaalisten yhteyksien tulkintaan. Suoraviivaisella yhteydellä tarkoitetaan sitä, että kun toisen muuttujan arvo muuttuu, muuttuu myös samalla toisen arvo. Analyysimallilla voidaan tutkia myös useamman selittävän muuttujan vaikutusta selitettävään muuttujaan. Mallia käytettäessä on tärkeää, ettei selittäviä muuttujia ole liikaa suhteessa selitettävään muuttujaan sekä ettei selittävät muuttujat korreloi keskenään voimakkaasti. (Tähtinen, Laakkonen, Broberg 2020.)

5. Hyvinvointierojen kehittyminen

Aloitin tutkimukseni tarkastelemalla hyvinvointi-indikaattorien keskiarvojen kehitystä tutkimissani maissa. Kuten aiemmassa luvussa jo mainitsin, onnellisuus- ja elämäntyytyväisyysmuuttujan yhdistäminen on normaali käytäntö hyvinvointitutkimuksissa. Tein niistä siis summamuuttujan, jonka keskiarvoista tein pylväsdiagrammin (kuvio 4).

Kuvio 4. Hyvinvointi-indikaattorien keskiarvot maittain ajalla 2006-2016.

Lähde: European Social Survey 2006-2016.

Hyvinvointi-indikaattorien keskiarvojen perusteella voidaan todeta, että osassa tarkasteltavista maista keskiarvot pysyvät suhteellisen samoina, osassa on merkittäviä vaihteluita ja toisissa keskiarvot ovat pääasiassa kohonneet vuodesta 2006 lähtien. Ruotsin, Belgian, Slovenian, Sveitsin, Ranskan ja Suomen keskiarvoissa tapahtuu tarkasteluajanjaksolla vain vähän muutoksia. Sloveniassa keskiarvo pysyy samana, lukuun ottamatta pientä laskua vuonna 2014. Myös Sveitsissä tapahtuu pieni lasku vuonna 2008, mutta vuosina 2010-2016 keskiarvot pysyvät lähes samoina. Suomen korkea keskiarvo ja sen pysyminen jokseenkin muuttumattomana tarkasteluajanjaksolla on yllättävä, koska taluskriisi vaikutti merkittävästi Suomen talouteen ja siitä toipuminen oli Suomessa hyvin hidasta. Tilannetta voi kuitenkin selittää Suomen kattavasta sosiaaliturvajärjestelmästä.

Espanjassa keskiarvo laski vuodesta 2006 alkaen vuoteen 2014 asti. Vuonna 2016 keskiarvo oli kuitenkin noussut miltei samalle tasolle vuoden 2006 keskiarvon kanssa. Vielä suurempi pudotus oli Irlannin keskiarvolla vuosien 2008 ja 2010 välillä. 2012 alkaen Irlannin keskiarvo kuitenkin nousi, mutta se ei kuitenkaan päässyt vuonna 2016 samalle tasolle, mitä se vuonna 2006 oli. Irlanti onkin ainoa tarkasteltavista maista, jonka keskiarvo oli alhaisempi vuonna 2016 kuin vuonna 2006.

Espanjan ja Irlannin tulokset ovat odotettavissa olevia, koska ne olivat niitä maita, joihin taluskriisin voidaan sanoa vaikuttaneen eniten. Molempien maiden bruttokansantuote laski ja työttömyysaste kasvoi nopeasti. Vaikka Irlannissa työttömyysaste kasvoi merkittävästi taluskriisin seurauksena, Espanjassa työttömyysluvut olivat paljon suurempia. Siksi on erikoista, että vaihtelut keskiarvoissa ovat Irlannissa suurempia kuin Espanjassa.

Saksassa, Portugalissa, Alankomaissa ja Norjassa keskiarvot ovat vain pitkälti kasvaneet tarkasteluajanjaksolla. Puolassa keskiarvot kasvoivat, lukuun ottamatta vuoden 2014 pientä laskua. Tulos ei ole yllättävä, koska esimerkiksi Alankomaissa, Saksassa ja Norjassa työttömyysluvut eivät merkittävästi kasvaneet taluskriisin seurauksena. Lisäksi Puolassa bruttokansantuote kasvoi taluskriisistä huolimatta.

Tein myös tarkempaa vertailua maiden välillä koetun hyvinvoinnin osalta jakamalla maat eri hyvinvointiregiimeihin. Gosta Esping-Andersenin 1990-luvulla julkaisemaa tutkimusta, jossa hän esittelee kolme erilaista hyvinvointiregiimiä, pidetään merkittävänä

hyvinvointitutkimuksen suunnanantajana. Esping-Andersenin (1990) näkemyksen mukaan hyvinvointiregiimeillä kuvataan tapaa, jolla hyvinvoinnin tuottaminen on jaettu perheen, markkinoiden sekä valtion kesken (Esping-Andersen 1990). Hänen esittämiä hyvinvointiregiimejä on kuitenkin pidetty liian suppeina ja näistä onkin johdettu uusia jaottelutapoja.

Päädyin itse käyttämään viiden kategorian luokitusta, jota on hyödynnetty useissa muissa hyvinvointitutkimuksissa (esim. Fridberg & Kangas 2008). Tutkimani maat jakautuivat seuraavasti: anglosaksinen regiimi (Iso-Britannia, Irlanti), itäeurooppalainen regiimi (Viro, Puola, Slovenia, Unkari), eteläeurooppalainen regiimi (Espanja, Portugali), mannermainen regiimi (Saksa, Belgia, Ranska, Alankomaat, Sveitsi) sekä pohjoismainen regiimi (Suomi, Tanska, Ruotsi).

Vertailin työttömyysasteen sekä bruttokansantuotteen sekä näiden muutosten vaikutusta koettuun hyvinvointiin eri regiimeissä. Käytin tähän tarkoitukseen hajontakuviota. Hajontakuvion avulla pystytään tarkastelemaan käytettävästä datasta useampaa eri asiaa, kuten muuttujien välistä yhteyttä, minkälainen yhteys muuttujilla on toisiinsa sekä eroavatko jotkut havainnot merkittävästi toisistaan (Field 2009.) Lisäsin kuvioon myös regressiosuoran, joka kuvaa muuttujien lineaarista yhteyttä. Olen liittänyt tekemäni kuviot tähän tutkielmaan liitteenä (liitteet 1-10).

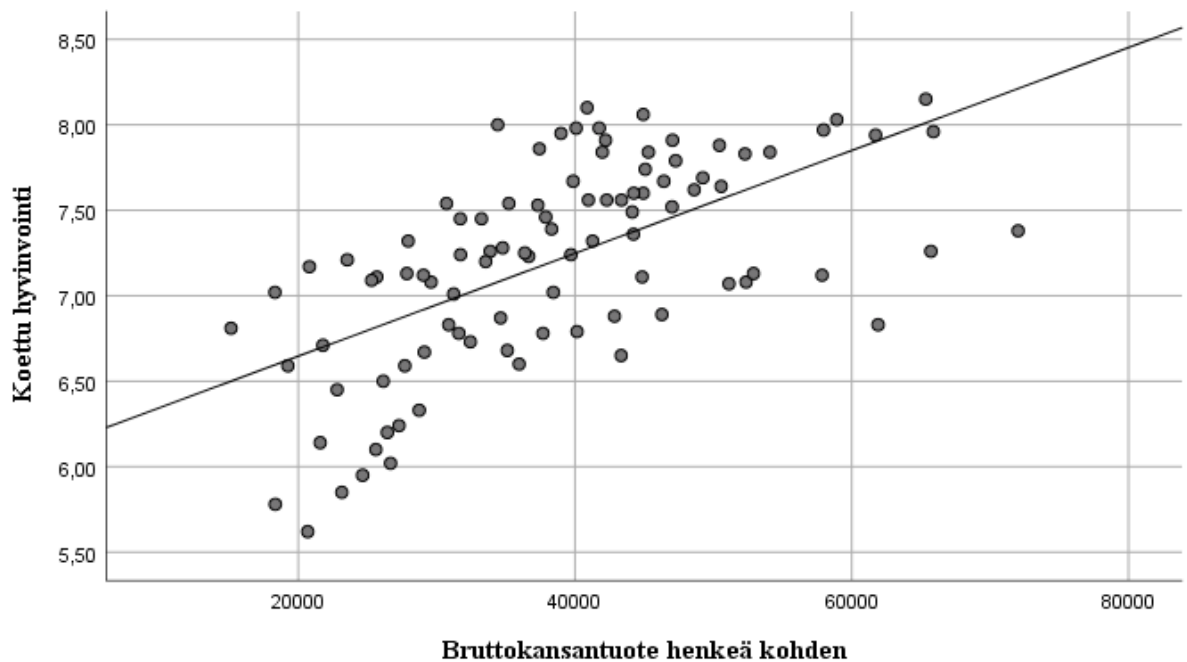
Odotetusti kaikissa regiimeissä bruttokansantuotteella sekä koetulla hyvinvoinnilla oli positiivinen yhteys toisiinsa; kun bruttokansantuote kasvoi, myös koetun hyvinvoinnin taso kasvoi. Regressiosuoralla todettu yhteys oli hyvin selkeä kaikissa muissa regiimeissä, mutta itäeurooppalaisen regiimin kohdalla yhteys ei ollut niin vahva (liite 2). Työttömyysasteen sekä koetun hyvinvoinnin välillä oli taas negatiivinen yhteys miltei kaikissa regiimeissä; kun työttömyysaste kasvoi, koettu hyvinvointi laski. Myös tässä vertailussa itäeurooppalainen regiimi erosi muista, saaden heikon positiivisen yhteyden työttömyysasteen sekä koetun hyvinvoinnin välille (liite 7).

6. Tulokset

6.1 Makrotason kuvailevat tarkastelut

Tutkin aluksi makrotason muuttujien (BKT sekä työttömyysaste) sekä koettua hyvinvointia kuvaavan muuttujan välistä yhteyttä. Ensimmäisenä tutkin näistä bruttokansantuotteen yhteyttä koettuun hyvinvointiin (kuvio 5). Regressiosuora on kuviossa nouseva sekä havaintopisteet ovat sijoittuneet suhteellisen tasaisesti regressiosuoran ympärille. Muuttujien välinen yhteys on selkeä; mitä suurempi bruttokansantuote on, sitä korkeampi on koettu hyvinvointi.

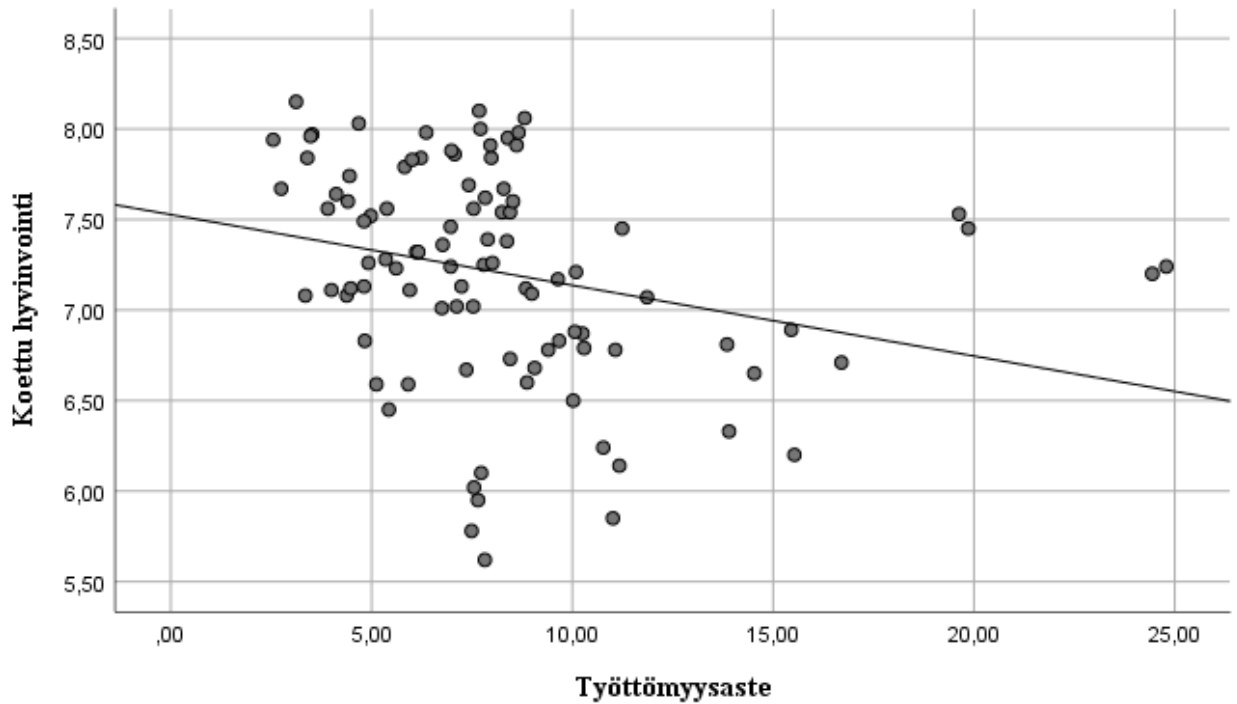
Kuvio 5. Koettu hyvinvointi vs. bruttokansantuote henkeä kohden.

Lähde: European Social Survey 2006-2016

Myös työttömyysasteella sekä koetulla hyvinvoinnilla on havaintokuvion perusteella yhteys (kuvio 6). Kuviossa havaintopisteet ovat hieman enemmän hajallaan, eivätkä ne sijoitu yhtä selkeästi regressiosuoran ympärille kuin kuviossa 4. Hajontakuviioon lisätty regressiosuora on laskeva, josta voi siis päätellä, että työttömyysasteen kasvaessa, koettu hyvinvointi laskee.

Kuvio 6. Koettu hyvinvointi vs. työttömyysaste henkeä kohden.

Lähde: European Social Survey 2006-2016

6.2. Hyvinvointierot

Koska käytin selittävinä muuttujina niin yksilötason kuin myös makrotason muuttujia, tein hyvinvoinnin kokemista tarkastelevan lineaarisen sekamallini kolmessa vaiheessa; ensimmäisessä mallissa käytin vain yksilötason muuttujia, toisessa mallissa yksilötason muuttujia sekä työttömyysastemuuttujaa ja kolmannessa mallissa yksilötason muuttujia sekä bruttokansantuotemuuttujaa. Laitoin makrotason muuttujat siis malliin erikseen, jotta multikollineaarisuudelta vältyttäisiin. Tulokset olen kuitenkin koontanut yhteen taulukkoon (taulukko 1), koska saadut tulokset eivät oleellisesti vaihdelleet eri taulukoiden välillä.

Kaikilla käyttämilläni selittäville muuttujilla on erittäin tilastollisesti merkitsevä vaikutus koettuun hyvinvointiin. Ikä vaikuttaa koettuun hyvinvointiin negatiivisesti, kun taas koulutustasolla on positiivinen vaikutus koettuun hyvinvointiin. Myös naiset kokivat koetun hyvinvointinsa paremmaksi kuin miehet.

Vastaajan kokemuksella kotitaloutensa tulotasosta on selkeä vaikutus koettuun hyvinvointiin. Henkilöt, jotka tulevat toimeen nykyisellä tulotasollaan kokevat hyvinvointinsa parempana kuin ne henkilöt, joilla on vaikeuksia toimeentulonsa kanssa. Vielä suurempi ero koetulla hyvinvoinnilla on ääripäiden välillä; Vastaajat, jotka kokivat, että tulevat erinomaisesti toimeen nykyisellä tulotasollaan, kokivat hyvinvointinsa paremmaksi kuin vastaajat, jotka kokivat vaikeuksia toimeentulonsa kanssa nykyisellä tulotasollaan. Tulosten perusteella voidaan siis todeta, että tulotasolla on vaikutusta koettuun hyvinvointiin.

Myös asemalla työelämässä on vaikutusta koettuun hyvinvointiin. Kun referenssikategoriana käytetään työllisiä henkilöitä, huomataan, että koettu hyvinvointi on alhaisempaa työvoiman ulkopuolisilla sekä työttömillä henkilöillä. Odotetusti työttömät kokevat hyvinvointinsa heikoimpana muihin ryhmiin verrattuna.

Kun koettua hyvinvointia tarkastellaan vuosikohtaisesti, havaitaan, että vuoden 2008 ollessa referenssikategoriana, muina vuosina kokemus hyvinvoinnista on positiivinen. Ainoastaan vuoden 2006 tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä. Erot eivät ole suuria, mutta esimerkiksi suurin ero vuoteen 2008 on vuonna 2016, jolloin vastaajat ovat kokeneet hyvinvoinnin noin 0,22 yksikköä paremmaksi kuin vuonna 2008.

Taulukko 1. Kokemus hyvinvoinnista tarkasteltavissa maissa. Lineaarinen sekamalli.

Sukupuoli		0,089***
Ikä		-0,036***
Koulutus		0,015***
Kokemus toimeentulosta		
	Tulee erinomaisesti toimeen	0,579***
	Vaikeuksia toimeentulossa	-1,143***
	Selviytyy nykyisellä tulotasolla	ref.
Työmarkkina-asema		
	Työssä	-0,615***
	Työvoiman ulkopuolella	-0,066***
	Työtön	ref.
Bruttokansantuote		8,408 ***
Työttömyysaste		-0,022***
Vuosi		
	2006	0,676
	2008	ref.
	2010	0,087***
	2012	0,163***
	2014	0,096***
	2016	0,219***

p<0,001***, p<0,01**, p<0,05*.

Lähde: European Social Survey-tutkimukset (2006-2016), OECD 2020 & Eurostat 2020.

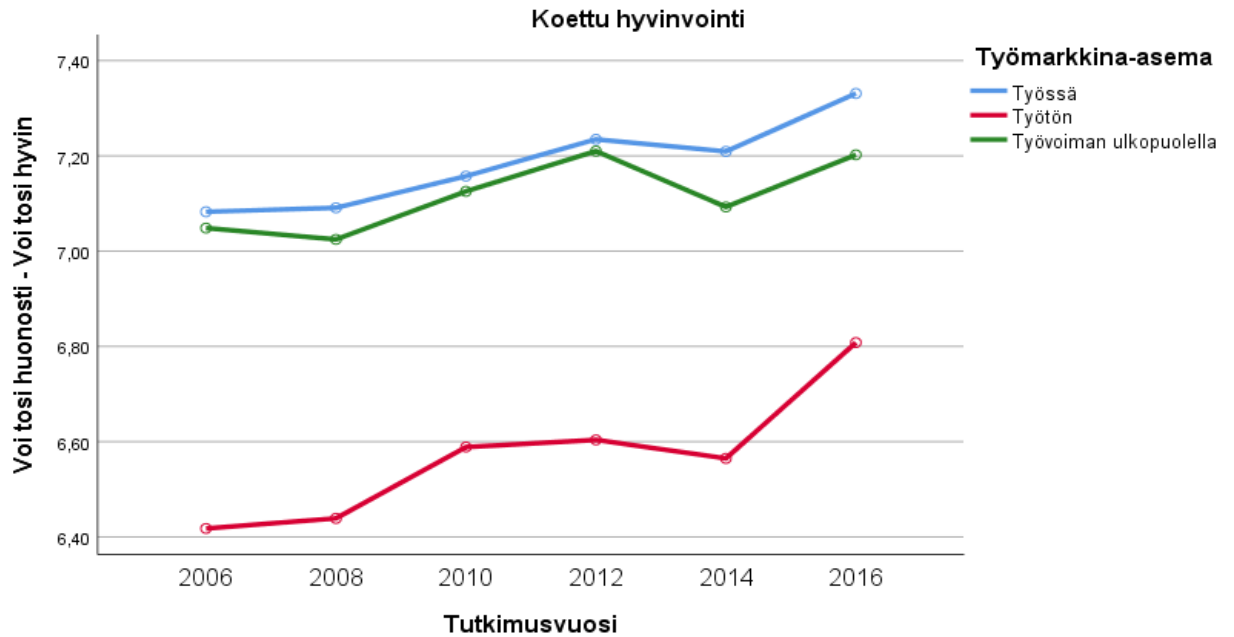
Bruttokansantuote on muutettu analyysia varten dollareista miljooniksi dollareiksi. Bruttokansantuotteella on positiivinen vaikutus koettuun hyvinvointiin. Työttömyysasteella taas on negatiivinen vaikutus koettuun hyvinvointiin. Molemmat muuttujat ovat myös erittäin tilastollisesti merkitseviä. Vuosimuuttujat saavat hieman erilaisia arvoja, kun työttömyysaste- tai bruttokansantuotemuuttuja lisätään malliin mukaan. Esimerkiksi bruttokansantuotteen kanssa vuosi 2006 muuttuu tilastollisesti merkitseväksi. Käytettäessä pelkkiä yksilötason muuttujia vuosi 2006 ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Tämä voi selittyä makrotason muuttujien arvojen vaihtelulla vuosien 2006 sekä 2008 välillä.

Selittävien muuttujien päävaikutuksen lisäksi tarkastelin niiden yhdysvaikutuksia. Tarkastelin sitä, pysyvätkö muuttujien vaikutukset koettuun hyvinvointiin samana eri tarkasteluvuosina vai tapahtuuko niissä muutoksia. Testasin siis yksitellen jokaisen selittävän muuttujan sekä tutkimusvuoden yhdysvaikutuksen.

Yhdysvaikutusten tarkastelu osoitti, että iän myötä hyvinvointi aleni kaikkina tutkimusvuosina, kun taas koulutuksella oli hyvinvointia lisäävä vaikutus kaikkina ajankohtina. Sukupuoli-muuttujan kohdalla vaikutus pysyi samana kaikkina vuosina. Työmarkkina-aseman ja koetun tulotason vaikutukset hyvinvointiin sen sijaan vaihtelivat eri tutkimusvuosina siinä määrin, että esitän niiden yhdysvaikutukset marginaaliestimaattien pohjalta kuvioissa 7 ja 8

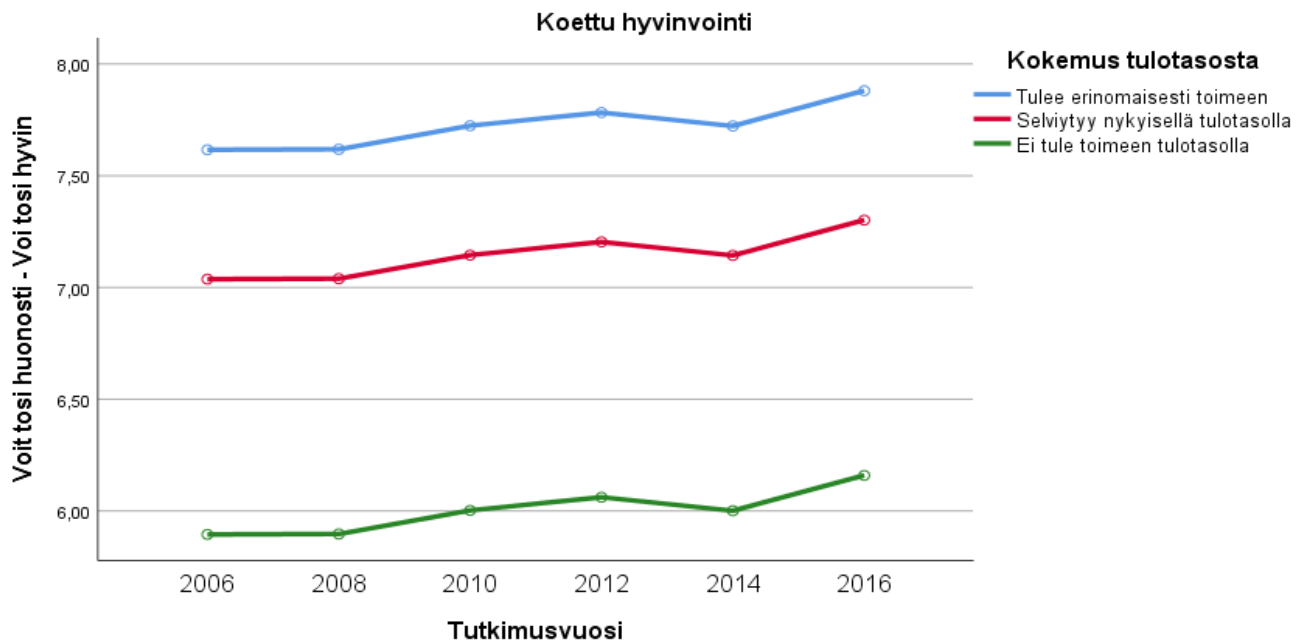
Työmarkkina-aseman yhdysvaikutuksia (kuvio 7) tarkasteltaessa huomaa, että työttömät kokevat odotetusti hyvinvointinsa huonommaksi kuin työssäkäyvät tai työvoiman ulkopuoliset vastaajat. Mielenkiintoista tuloksissa on kuitenkin se, että työttömällä henkilöillä koettu hyvinvointi on suhteellisesti kasvanut eniten. Erityisesti vuosien 2014 sekä 2016 välillä koettu hyvinvointi nousee merkittävästi. Kuvion perusteella voi myös todeta, ettei vuoden 2008 taluskriisillä ole ollut vaikutusta vastaajien kokemaan hyvinvointiin. Ainoastaan vuosien 2012-2014 välillä on tapahtunut koetussa hyvinvoinnissa pieni notkahdus, joka on ollut suurinta työvoiman ulkopuolisilla vastaajilla.

Kuvio 7. Työmarkkina-aseman vaikutus koettuun hyvinvointiin vuosina 2006-2016. Marginaaliestimaatit.

Lähde: European Social Survey 2006-2016.

Kuvio 8. Subjekttiivisen tulotason vaikutus koettuun hyvinvointiin vuosina 2006-2016. Marginaaliestimaatit.

Lähde: European Social Survey 2006-2016.

Kun tarkastelin subjektiivisen tulotason yhdysvaikutusta koettuun hyvinvointiin (kuvio 8), eivät tulokset oikeastaan paljastaneet mitään yllättävää. Toimeentulon suhteen haasteita kokevien hyvinvointi oli alemmalla tasolla, kuin muilla vastaajilla. Myöskään tämä yhdysvaikutus ei osoita, että vuodella 2008 olisi ollut merkittävää vaikutusta koettuun hyvinvointiin missään koetun toimeentulon luokassa. Kuten edellisessä kuviossa, myös tässä on pieni notkahdus tapahtunut vuosien 2012-2014 välillä.

7. Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, onko hyvinvointieroissa tapahtunut muutoksia eri Euroopan maissa ja oliko vuoden 2008 talouskriisillä ollut vaikutusta hyvinvointieroihin. Tarkoitukseni oli myös selvittää, onko hyvinvointierojen muutoksissa tapahtunut muutoksia erityisesti alimman ja ylimmän sosioekonomisen ryhmän välillä.

Päädyn käyttämäni aineistonani European Social Survey-tutkimuksia vuosilta 2006, 2008, 2010, 2012, 2014 sekä 2016. Valitsin aloitusvuodeksi vuoden 2006, jotta aineisto on kerätty ennen vuoden 2008 talouskriisin alkua. Samoin halusin pitää tarkastelujakson mahdollisimman laajana, jotta mahdolliset eroavaisuudet eri vuosina nousisivat selkeämmin esiin. Vuoden 2018 aineistoa en ottanut mukaan tutkielmaani, koska analyysivaiheen teon aikana kaikkien maiden data ei ollut vielä käytettävissä.

Aloitin tutkielmani tarkastelemalla aluksi koetun hyvinvoinnin keskiarvojen muutoksia tutkimissani maissa vuosina 2006-2016. Koetun hyvinvoinnin muutokset olivat mielestäni osittain yllättäviä ja osittain odotettuja. Monissa aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että työttömyydellä on vaikutusta yksilön hyvinvointiin (kts. esim. Jahoda 1982). Työttömyyden on todettu vaikuttavan ihmisten hyvinvointiin niin suoranaisesti, kuin myös välillisesti. Esimerkiksi työttömyyden seurauksena yleensä yksilön tulotaso alenee, mikä taas voi aiheuttaa ongelmia toimeen tulemisessa. Ongelmat toimeentulossa aiheuttavat taas stressiä ja ahdistusta. Siksi odotukseni oli, että tutkimissani maissa, joissa työttömyys kasvoi tarkasteluajanjaksolla, olisi myös koetun hyvinvoinnin taso laskenut.

Näin tapahtuikin esimerkiksi Espanjan sekä Irlannin keskiarvojen kohdalla. Koetun hyvinvoinnin tason laskeminen oli odotettavissa, koska nämä olivat niitä maita, joihin talouskriisi vaikutti eniten. Toisaalta myös esimerkiksi Saksan koetun hyvinvoinnin keskiarvojen kasvu koko tarkastelujakson ajan oli odotettavissa, koska Saksan työttömyysasteeseen tai bruttokansantuotteeseen talouskriisi ei vaikuttanut niin merkittävästi. Yllättäviä tuloksia oli taas esimerkiksi Portugalin keskiarvon kasvu. Portugali oli kuitenkin yksi aiemmin tutkielmassani mainitsemista PIIGS-maista, jotka kärsivät talouskriisin seurauksista. Portugalin työttömyysaste miltei kaksinkertaistui vuodesta 2006 vuoteen 2012, mutta koetussa hyvinvoinnissa tämä ei juurikaan näy.

Portugalin tulos on siis täysin vastakkainen aiempien tutkimusten tulosten kanssa, joiden mukaan työttömyydellä on vaikutusta yksilön subjektiiviseen hyvinvointiin.

Myös Suomen kohdalla koettu hyvinvointi pysyi tarkasteluajanjaksolla suhteellisen tasaisena, vaikka bruttokansantuote laski sekä työttömyysaste kasvoi. Suomen tulosta voi kuitenkin selittää kattava sosiaaliturvajärjestelmä. Aiemmissa tutkimuksissa onkin huomattu, että vaikka joissain maissa olisi vastaavanlaisia muutoksia taloudessa, voi näiden muutosten vaikutukset kuitenkin poiketa toisistaan hyvinkin paljon. Tämä yleensä selittyy pitkälti maiden eroavaisuuksissa niiden sosioekonomisissa instituutioissa sekä sosiaalisissa että poliittisissa toimissa, joilla talouden muutoksiin reagoidaan. (Mai 2014).

Tarkastelin maiden välisiä eroja vielä lisää jakamalla ne eri hyvinvointiregiimeihin ja vertailemalla koetun hyvinvoinnin sekä bruttokansantuotteen ja työttömyysasteen välisiä vaikutuksia. Myös näiden vertailujen tuloksista olisin odottanut, että erot olisivat olleet selkeämpiä eri regiimien maissa. Esimerkiksi eteläeurooppalaisen sekä itäeurooppalaisen regiimin kohdalla oletukseni oli, että bruttokansantuotteen sekä työttömyysasteen yhteys koettuun hyvinvointiin olisi vahvempi. Perustin oletukseni sille, että eteläeurooppalaiseen regiimin maissa ei ole kattavia sosiaaliturvajärjestelmiä. Esimerkiksi Espanjassa nuoret asuvat vanhempiensa luona pidempään ja ilmiön nähdään olevan seurausta nuorisotyöttömyyden kasvusta, nuorten heikosta taloudellisesta tilanteesta sekä vuokratason kasvusta. Lisäksi maan huonon taloustilanteen takia moni nuori on muuttanut toiseen maahan paremman tulevaisuuden perässä (kts. esim. YLE 2020).

Vastaavasti oletin, että pohjoismaisen regiimin kohdalla työttömyysasteen sekä bruttokansantuotteen vaihtelut eivät olisi olleet niin vahvasti yhteyksissä koettuun hyvinvointiin. Pohjoismaisen regiimin maissa on kattavat sosiaaliturvajärjestelmät, joten voisi olettaa, että esimerkiksi työttömyyden kasvulla ei olisi niin suuri vaikutus koettuun hyvinvointiin. On kuitenkin huomioitava, että koetun hyvinvoinnin taso oli jo lähtökohtaisesti paljon korkeampi pohjoismaisen regiimin maissa, kuin eteläeurooppalaisen regiimin maissa.

Pohdittaessa, onko talouskriisillä ollut vaikutusta koettuun hyvinvointiin eri Euroopan maissa, voi todeta, että talouskriisistä seuranneilla työttömyysasteen kasvulla sekä bruttokansantuotteen laskulla on ollut vaikutusta koetun hyvinvoinnin tasoon. Osassa

tarkastelemistani maista tämä vaikutus on kuitenkin ollut suurempaa kuin toisissa. Vaikka koetun hyvinvoinnin taso on voinut vaihdella tarkastelemallani ajanjaksolla, syy näihin vaihteluihin löytyy siis joidenkin maiden kohdalla muualta kuin työttömyysasteen tai bruttokansantuotteen muutoksista.

Vertailtaessa sosioekonomisten ryhmien välisiä hyvinvointieroja, olivat tulokset odotettuja; tulosten mukaan työttömät sekä toimeen tulonsa kanssa kamppailevat henkilöt kokivat koetun hyvinvointinsa huonommaksi kuin muut vastaajat. Tulos ei ole yllättävä, sillä useissa tutkimuksissa on todettu, että sosioekonomisten ryhmien välillä on selkeitä hyvinvointieroja. Matalasti koulutetuilla sekä pienipalkkaisilla henkilöillä on keskimäärin enemmän ongelmia kuin korkeasti koulutetuilla sekä suurituloisilla henkilöillä. (kts. esim. Saari 2011, THL 2015.)

Vaikka sosioekonomisten ryhmien väliset hyvinvointierot olivat odotettuja, nousi yhdysvaikutuksia vertailtaessa kuitenkin eräs yllättävä tulos esiin. Vaikka työttömät kokivat hyvinvointinsa huonommaksi kuin työssäkäyvät tai työvoiman ulkopuoliset henkilöt, oli työttömien koettu hyvinvointi kuitenkin suhteellisesti kasvanut eniten vuosien 2014-2016 välillä. Onko syynä ollut taloustilanteen paraneminen vai puhdas sattuma, syitä tälle tulokselle on vaikea arvailla. Saamieni tulosten mukaan hyvinvointierot näiden ryhmien välillä eivät kuitenkaan olleet kasvaneet talouskriisin seurauksena.

Yksi tutkimuskysymyksistäni oli, onko vuoden 2008 talouskriisillä ollut vaikutusta hyvinvointieroihin. Tulosten mukaan, tarkasteltaessa koettua hyvinvointia ja vuoden 2008 ollessa referenssikategoriana, saivat muut vuodet positiivisia arvoja. Suuria eroja ei tarkistelluilla vuosilla kuitenkaan ollut. Saadut tulokset eroavat aiemmista tutkimuksista, joiden mukaan talouskriisillä on ollut vaikutusta ihmisten kokemaan hyvinvointiin ja terveyteen. (kts. esim. Karanikolos et al. 2013.)

Kun aloin tekemään tätä tutkielmaani, olettamuksenani oli, että talouskriisillä olisi ollut selkeä vaikutus koettuun hyvinvointiin. Jossain maissa tämä tulos toteutui, mutta ei kuitenkaan kaikissa maissa. Samoin olettamuksenani oli, että hyvinvointierot olisivat kasvaneet tarkasteluajanjaksolla alimman sekä ylimmän sosioekonomisen ryhmän välillä. Vaikka näissä ryhmissä on eroja subjektiivisessa hyvinvoinnissa, ei saamieni

tulosten mukaan talouskriisi näyttäisi ainakaan kasvattaneen ryhmien välisiä hyvinvointieroja.

On kuitenkin huomioitava, että erilaiset taloudelliset vaikeudet, olivat ne sitten yksilöllisellä, valtiollisella tai globaalilla tasolla, aiheuttavat aina jonkin asteisia ongelmia. Ongelmat voivat olla välittömiä, mutta ne voivat myös näkyä pitkällä aikavälillä. Tämän takia onkin tärkeää, että erilaisilla toimilla pyritään välttymään näiltä ongelmilta. Lisäksi tilanteen sattuessa ongelmat osataan hoitaa tehokkaasti, mutta myös kestäväällä tasolla. Esimerkiksi säästöinä tehtävät leikkaukset sosiaaliturvajärjestelmiin voivat pitkällä aikavälillä aiheuttaa ongelmia sekä tulla näin hyvinkin kalliiksi.

Lähdeluettelo

Acharya, V. Philippon, T. Richardson, M. & Roubini, N. (2009) *A Bird's Eye View - The Financial Crisis of 2007-2009: Causes and Remedies*. Teoksessa Acharya, V. & Richardson, M. (toim.) *Restoring Financial Stability: How to Repair a Failed System*. New York University Stern School of Business.

Allardt, E. (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Juva: WSOY.

Arghyrou, M. G. (2015) *The global financial crisis in Greece: its background causes, escalation, and prospects for recovery*. Teoksessa Wanna, J. Lindquist, E. A. & de Vries, J. (toim.) *The Global Financial Crisis and Its Budget Impacts in OECD Nations: Fiscal Responses and Future Challenges*. Cheltenham: Edward Elgar Pub. Ltd.

Barr, B. Taylor-Robinson, D. Scott-Samuel, A. McKee, M. Stuckler, D. (2012). *Suicides associated with the 2008–10 economic recession in England: time trend analysis*. *BMJ* 2012. Issue 345.

Casaux, S. & Turrini, A. (2011). *Post-crisis unemployment developments: US and EU approaching? ECFIN Economic Brief*. European Commission. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. Issue 13. Toukokuu 2011.

Choudhry, M. T. Marelli, E. Signorelli, M. (2012) *Youth unemployment rate and impact of financial crises*. *International Journal of Manpower*. Vol. 33 Issue: 1, sivut 76-95

Clark, A. E. Oswald, A. J. (2002) *A simple statistical method for measuring how life events affect happiness*. *International Journal of Epidemiology*. 6/2002. sivut 1139-1144.

Clark, A. Frijters, P. Shields, M. (2008) *Relative income, happiness and utility: An explanation for the Easterlin Paradox and other Puzzles*. *Journal of Economic Literature*. 1/2008, sivut 95-144.

Clark, A. & Oswald, A. (1994) Unhappiness and Unemployment. *The Economic Journal* 3/1994, sivut 648-659.

Coppola, G. & O'Higgins, N. (2016) *Youth and the Crisis: Unemployment, Education and Health in Europe*. Abingdon, Oxon. Routledge. Sivut 249-272.

Creed P. (1998) Improving the mental and physical health of unemployed people: why and how? *Med J Aust* 1998. Issue 168: sivut 177–78.

Della Posta, P. & Talani, L. S. (2011) *Europe and the Financial Crisis*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire. Palgrave Macmillan.

Dolan, P. Peasgood, T. & White, M. (2007) Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective wellbeing. *Journal of Economic Psychology*. Volume 29, Issue 1. February 2008.

Doyal, L. & Gough, I. (1992) *A Theory of Human Need*. MacMillan. Hong Kong.

Duncan, G. (2005) What do we mean by “happiness”? The relevance of subjective wellbeing to social policy. *Social Policy Journal of New Zealand*, Issue 25/2005, sivut 16-31.

Ervasti, H. & Saari, J. (2011) *Onnellisuus hyvinvointivaltiossa*. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus Helsinki University Press.

Ervasti, H. & Venetoklis, T. (2010) Unemployment and Subjective Well-Being. *Acta sociologica* 53.2., sivut 119–139.

Esping-Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press, Cambridge.

Eurofund (2012) *NEETs – Young People Not in Employment, Education or Training: Characteristics, Costs and Policy Responses in Europe*. Luxembourg.

Euroopan Komissio (2017). Talouspolitiikan EU-ohjausjakso – tietokooste. Nuorten työllisyys. [online].

https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_youth_employment_fi.pdf . Luettu 4.4.2020.

Euroopan Unioni. Euroopan Unionin historia 2008. [online]

https://europa.eu/european-union/node/613_fi. Luettu 4.4.2020

European Social Survey. About The ESS. [online]

<http://www.europeansocialsurvey.org/about/faq.html>. Luettu 11.4.2020.

European Social Survey. ESS Suomessa. [online]

<http://www.europeansocialsurvey.org/about/country/finland/finnish/index.html>.

Luettu 11.4.2020.

European Commission (2008) Employment in Europe 2008. Chapter 5. European Commission, Luxembourg.

Eurostat. (2014) Archive: Impact of the economic crisis on unemployment. [online]

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive:Impact_of_the_economic_crisis_on_unemployment.

Luettu 5.4.2020.

Field, A. (2009) Discovering statistics using SPSS. Third Edition. SAGE Publications Ltd. Lontoo.

France, A. (2016) Understanding Youth in the Global Economic Crisis. Policy Press, 2016.

Frey, B. & Stutzer, A. (2002) What Can Economists Learn from Happiness Research? Journal of Economic Literature 2/2002. sivut 402-435.

- Frey, B. & Stutzer, A. (2010) Happiness: A new approach. CESifo Dice Report 4/2010. sivut 3-7.
- Fridberg, T. & Kangas, O. (2008) The welfare state, poverty and social exclusion. Teoksessa Ervasti, H. Fridberg, T. Hjerm, M. Ringdal, K. (toim.) Nordic social attitudes in European perspective. Cheltenham: Edward Elgar. Sivut 22-47.
- Gili, M. Roca, M. Basu, S. McKee, M. Stuckler, D. (2013) The mental health risks of economic crisis in Spain: evidence from primary care centres, 2006 and 2010. Public Health 2013. Issue 23. Sivut 103–08.
- Gunning, P. (2010) Incentive divergence and the global financial crisis. Teoksessa Kates, S. (toim.) Macroeconomic Theory and Its Failings: Alternative Perspectives on the World Financial Crisis. Cheltenham, Gloucestershire: Edward Elgar Publishing Limited, 2010. Sivut 65-95.
- Haavio, M. Kontulainen, J. & Kortelainen, M. (2009) Talouskriisi, finanssikriisi ja ennustaminen. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 105.vuosikerta. 3/2009. Taloustieteellinen yhdistys.
- Hagerty, M. R. & Veenhoven, R. (2003) Wealth and happiness revisited. Growing wealth does go with greater happiness. Social Indicators Research 1/2003. Sivut 1-27.
- Hale, G. & Obstfeld, M. (2014) The Euro and The Geography of International Debt Flows. Working Paper, NO: 20033. National Bureau of Economic Research.
- Hoffrén, J. & Rättö, H. (2011) Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hoffrén, J. Lemmetyinen, I. & Pitkä, L. (2010) Esiselvitys hyvinvointi-indikaattoreista: Mittareiden vertailu ja kehittämiskohteet. Helsinki: Sitra.
- Howard, M. C. King, J. E. (2008) The Rise of Neoliberalism in Advanced Capitalist Economies; A Materialist Analysis. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Sivut 233-237.

Jahoda, M. (1982) *Employment and Unemployment. A Socio-Psychological Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Karisto, A. (1984) *Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Suomea ja muita pohjoismaita vertaileva tutkimus sairastavuuden väestöryhmittäisistä eroista ja sairaudesta hyvinvoinnin vajeena*. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46. Helsinki.

Karanikolos, M. Mladovsky, P. Cylus, J. Thomson, S. Basu, S. Stuckler, D. Mackenbach, J. P. McKee, M. (2013) *Financial crisis, austerity and health in Europe*. *The Lancet* (British edition) 381.9874: sivut 1323–1331.

Kates, S. (2010) *Macroeconomic Theory and Its Failings: Alternative Perspectives on the World Financial Crisis*. Cheltenham, Gloucestershire: Edward Elgar Publishing Limited.

Kentikelenis, A. Karinikolos, M. Papanicolas, I. Basu, S. McKee, M. Stuckler, D. (2011) *Health effects of financial crisis: omens of a Greek tragedy*. *Lancet* 2011. Issue 378. Sivut 1457–58.

Krugman, P. & Lassila, A. (2012) *Lopettakaa tämä lama nyt!* Helsinki: HS kirjat.

Lagerspetz, E. (2011) *Hyvinvoinnin filosofia*. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Gaudeamus Helsinki University Press.

Mai, V. M. (2014) *Capacity of Welfare Regimes to Absorb Macro-Economic Shocks: National Differences in the Development of Unemployment, Poverty and the Distribution of Income in the Aftermath of the Financial Crisis 2008*. Hamburg, Germany: Anchor Academic Publishing.

Marx, K. & Engels, F. (1970) *The German Ideology*. London.

Martikainen, P. T. & Valkonen, T. (1996) *Excess mortality of unemployed men and women during a period of rapidly increasing unemployment*. *Lancet* 1996; 348; sivut 909–12.

Maailmanpankki (2010) Post-crisis growth in developing countries. A special report of the commission on growth and development on the implications of the 2008 financial crisis. Washington, D.C.

Moulton, B. R. (2014) The 2007–2009 Financial Crisis and Recession: Reflections in the National Accounts. Invited paper. Eurostat. Luxembourg.

OECD (2009) Tackling the Jobs Crisis. Helping Youth to Get a Firm Foothold in the Labour Market. OECD, Paris.

OECD. Data by theme. Level of GDP per capita and productivity. [online]
http://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=PDB_LV# . Luettu 10.12.2020.

OECD. Data. Gross domestic product (GDP) [online]
<https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> . Luettu 8.2.2020.

OECD. Data. Unemployment rate. [online]
<https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm> . Luettu 8.2.2020.

Oswald, A. J. (2005) On the common claim that happiness equations demonstrate diminishing marginal utility of income. IZA Discussion Paper. Julkaisu 1781.

Patomäki, H. (2012) Eurokriisin anatomia. Mitä globalisaation jälkeen? Into Kustannus Oy, Helsinki.

Patomäki, H. (2013) The Great Eurozone Disaster: From Crisis to Global New Deal. London: Zed Books.

Paul, K. & Moser, K. (2009) Unemployment impairs mental health: meta-analyses. J Vocational Behaviour 2009. Issue 74. Sivut 264–82.

Riihinen, O. (1983) Hyvinvointia koskevien käsitysten muutoksista toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Sosiaalityön vuosikirja 1983. Sosiaalityöntekijäin liitto ry.

Saari, J. [toim.] (2011) Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press.

Saari, J. (2011) Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa Saari, J. (toim.) Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Gaudeamus Helsinki University Press.

Scarpetta, S., Sonnet, A. & Manfredi, T. (2010) Rising youth unemployment during the crisis: how to prevent negative long-term consequences on a generation? OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 6, OECD, Pariisi.

Savela, O. (2013) Euromaat eivät ole toipuneet talouskriisistä. Teoksessa Eurooppalaisten elinolot ja talouskriisi. Hyvinvointikatsaus 1/2013. Tilastokeskus.

Sengupta, N. Osborne, D. Houkamau, C. Howerd, W. Wilson, M. Greaves, L. West-Newman, T. Barlow, K. Armstrong, G. Robertson, A. & Sibley, C. (2012) How much happiness does money buy? Income and subjective well-being in New Zealand. *New Zealand Journal of Psychology* 41 (2)

Simpura, J. (2003) Sosiaalipolitiikan monet taloudet. Teoksessa Helne, T. Julkunen, R. Kajanoja, J. Laitinen-Kuikka, S. Silvasti, T. Simpura, J. (toim.) Sosiaalipolitiikka. WSOY.

Stuckler, D. Basu, S. Suhrcke, M. Coutts, A. McKee, M. (2011) Effects of the 2008 recession on health: a first look at European data. *Lancet* 2011. Issue 378. Sivut 124–25.

Tervala, J. (2012) Euroalueen talouskriisin syyt. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*. 108. vuosikerta. 2/2012. Taloustieteellinen yhdistys.

Tervala, J. (2012) Euroalueen velkakriisi ja talouspolitiikka. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*. 108.vuosikerta. 4/2014. Taloustieteellinen yhdistys.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi ja terveyserot. Eriarvoisuus. [online] <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>. Luettu 11.6.2020.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi ja terveyserot. Hyvinvointi. [online] <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>.
Luettu 11.6.2020.

Törmälehto, V.-M. (2013) Tuloerojen muutos Euroopassa. Teoksessa Eurooppalaisten elinolot ja talouskriisi. Hyvinvointikatsaus 1/2013. Tilastokeskus.

Ungváry, G. Morvai, V. & Nagy, I. (1999) Health risk of unemployment. Central Eur JOEM 1999. Issue 5. Sivut 91–112.

Veenhoven, R. (2001) Quality-of-life and happiness: Not quite the same. Teoksessa DeGirolamo, G. (toim.) Salute e qualità dell vida. Centro Scientifico Editore. 2001. Torino, Italia. sivut 67-95.

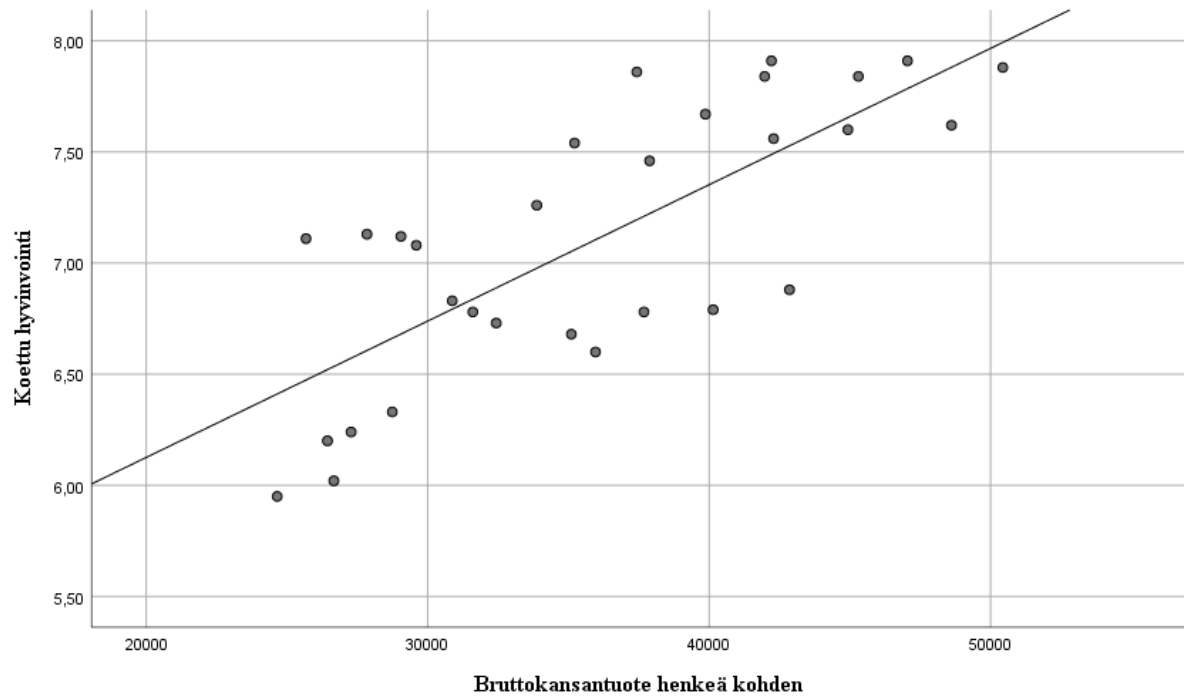
World Health Organization (2012) Detailed mortality database. [online] <http://www.who.int/whosis/mort/download/en/index.html>. Luettu 5.4.2020.

World Health Organization (1946) Constitution of the World Health Organization. [online] www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf. Luettu 4.4.2020.

YLE (2020). Espanjalaisnuoret muuttavat pois kotoa muuta Eurooppaa myöhemmin. [online] <https://yle.fi/uutiset/3-11210633>. Luettu 6.2.2021.

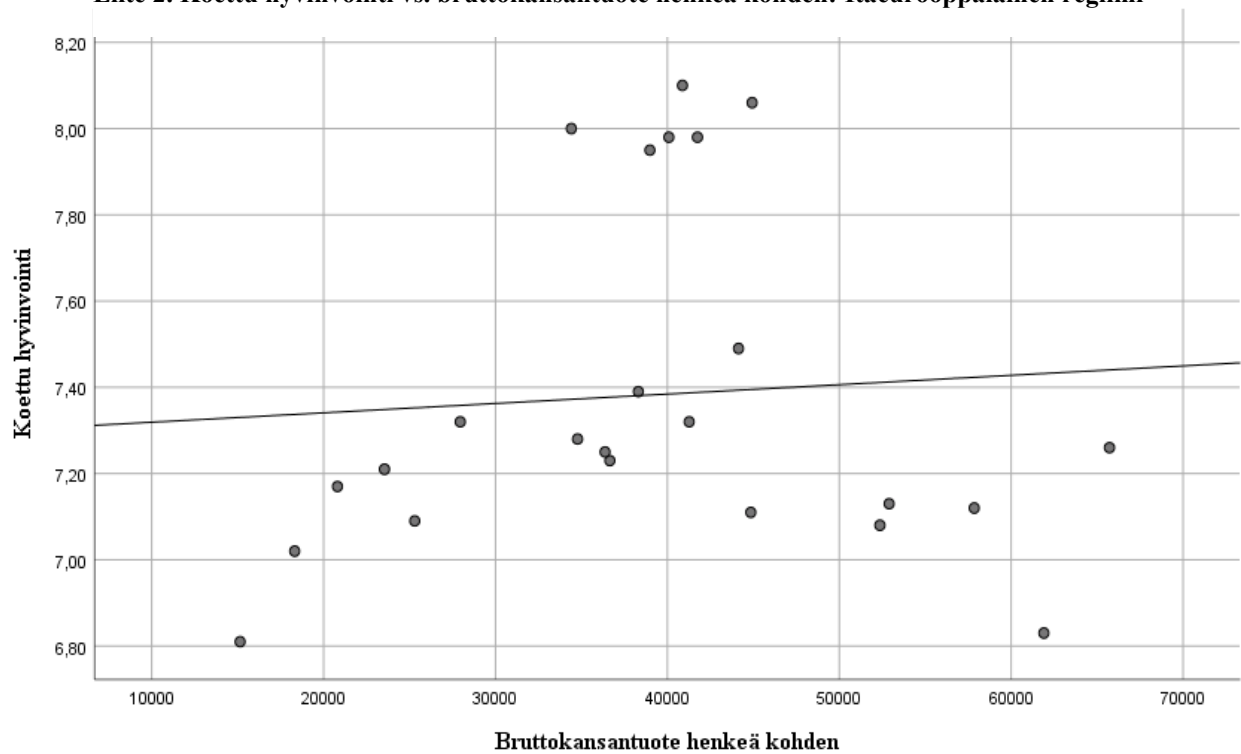
Liitteet

Liite 1. Koettu hyvinvointi vs. bruttokansantuote henkeä kohden: Mannermainen regiimi

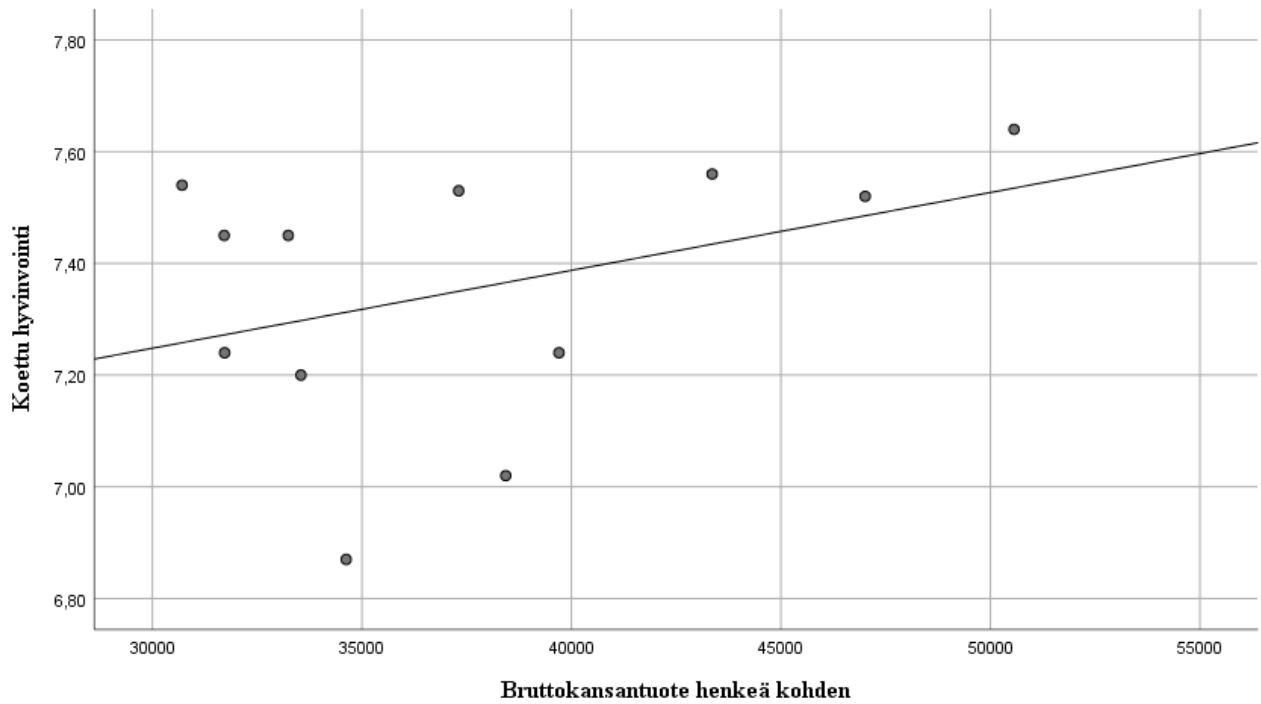
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020

Liite 2. Koettu hyvinvointi vs. bruttokansantuote henkeä kohden: Itäeurooppalainen regiimi

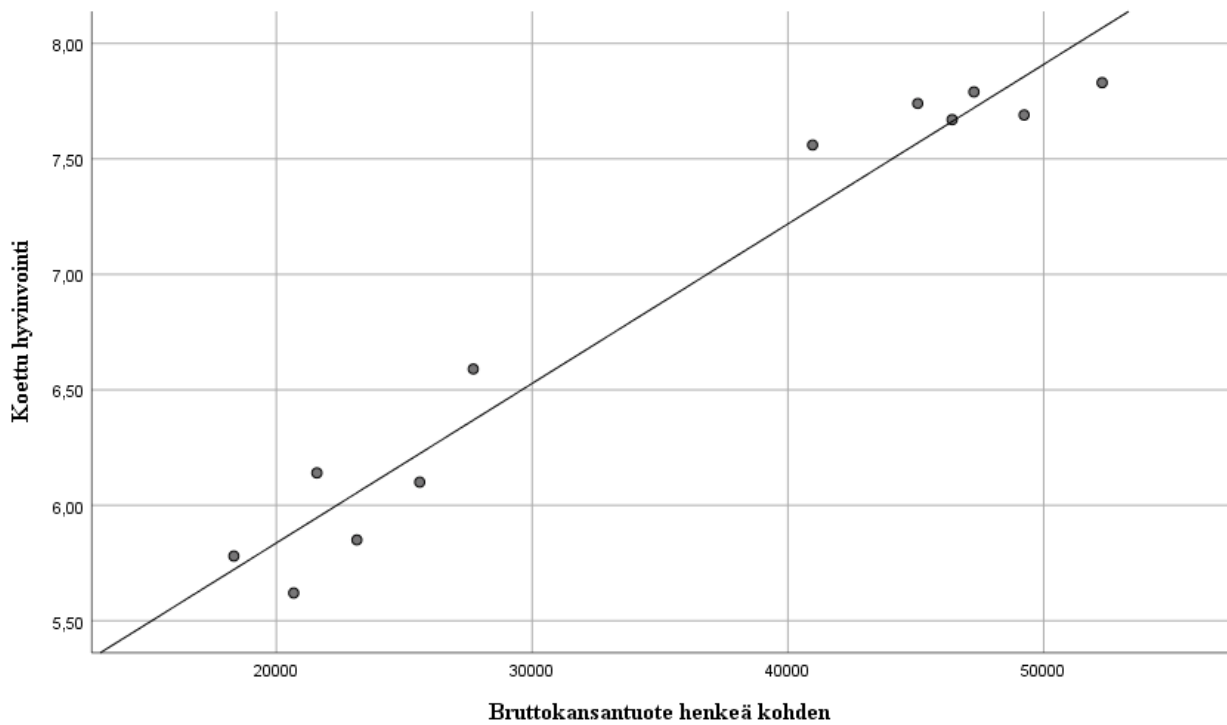
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020

Liite 3. Koettu hyvinvointi vs. bruttokansantuote henkeä kohden: Eteläeurooppalainen regiimi

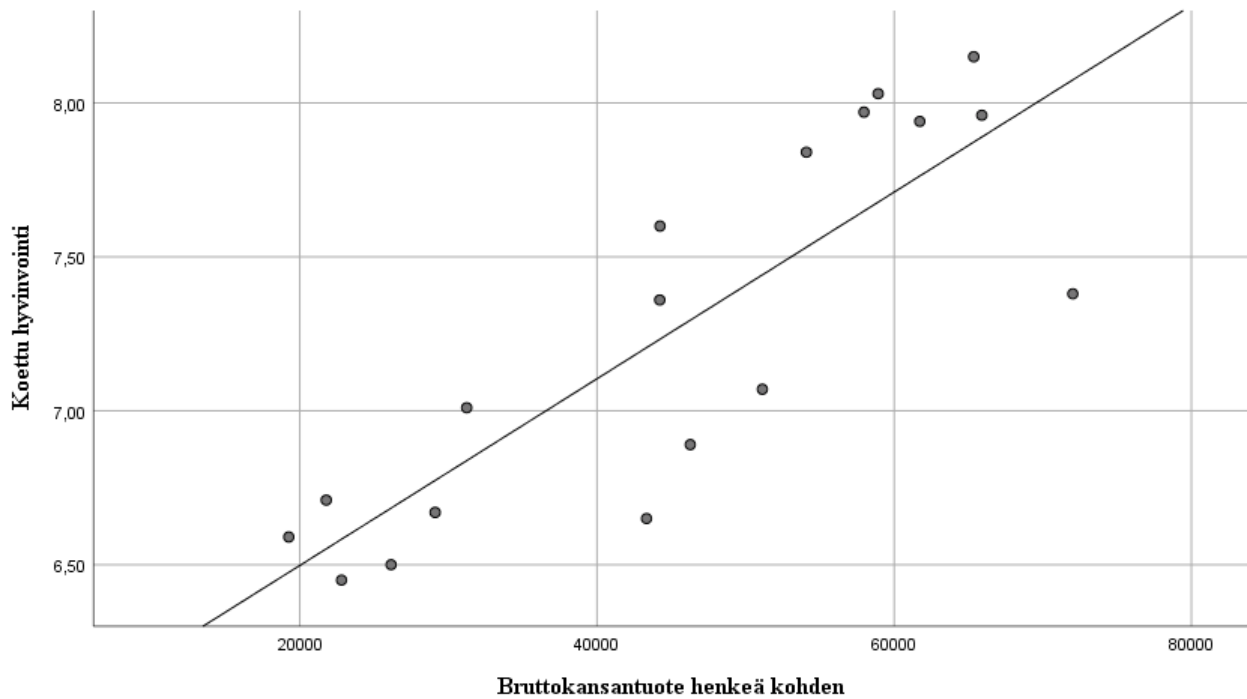
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020

Liite 4. Koettu hyvinvointi vs. bruttokansantuote henkeä kohden: Anglosaksinen regiimi

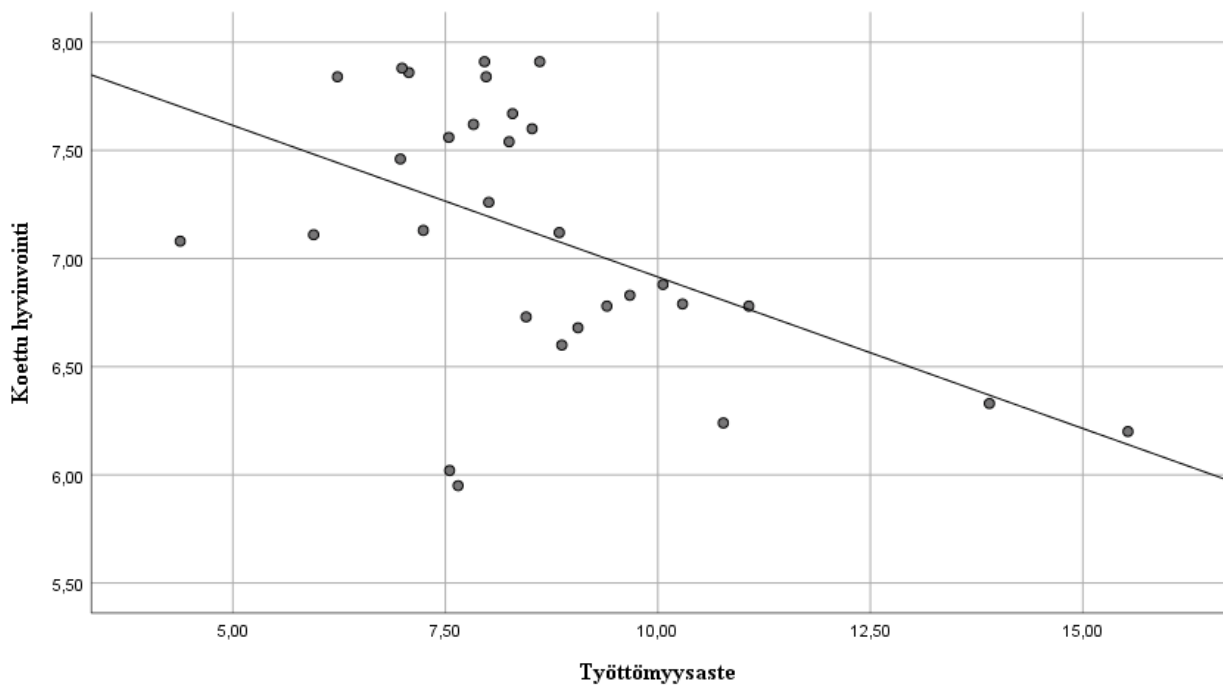
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020

Liite 5. Koettu hyvinvointi vs. bruttokansantuote henkeä kohden: Pohjoismainen regiimi

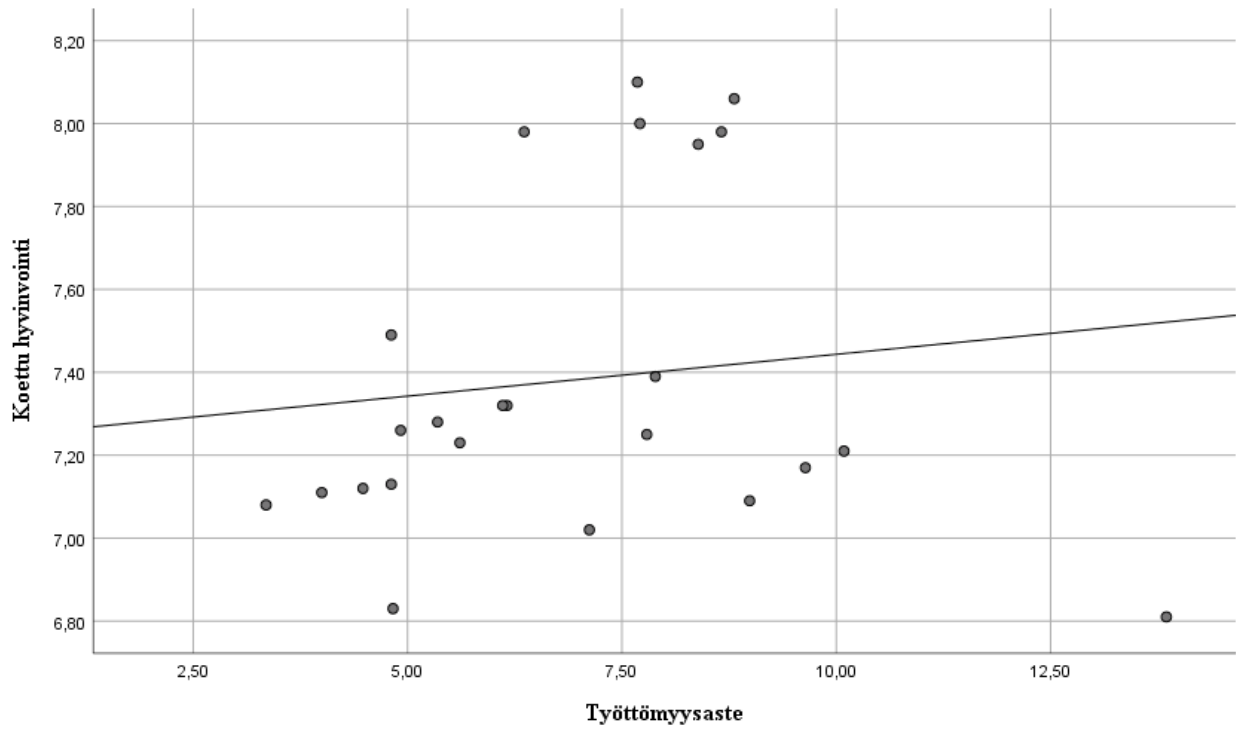
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020

Liite 6. Koettu hyvinvointi vs. työttömyysaste: Mannermainen regiimi

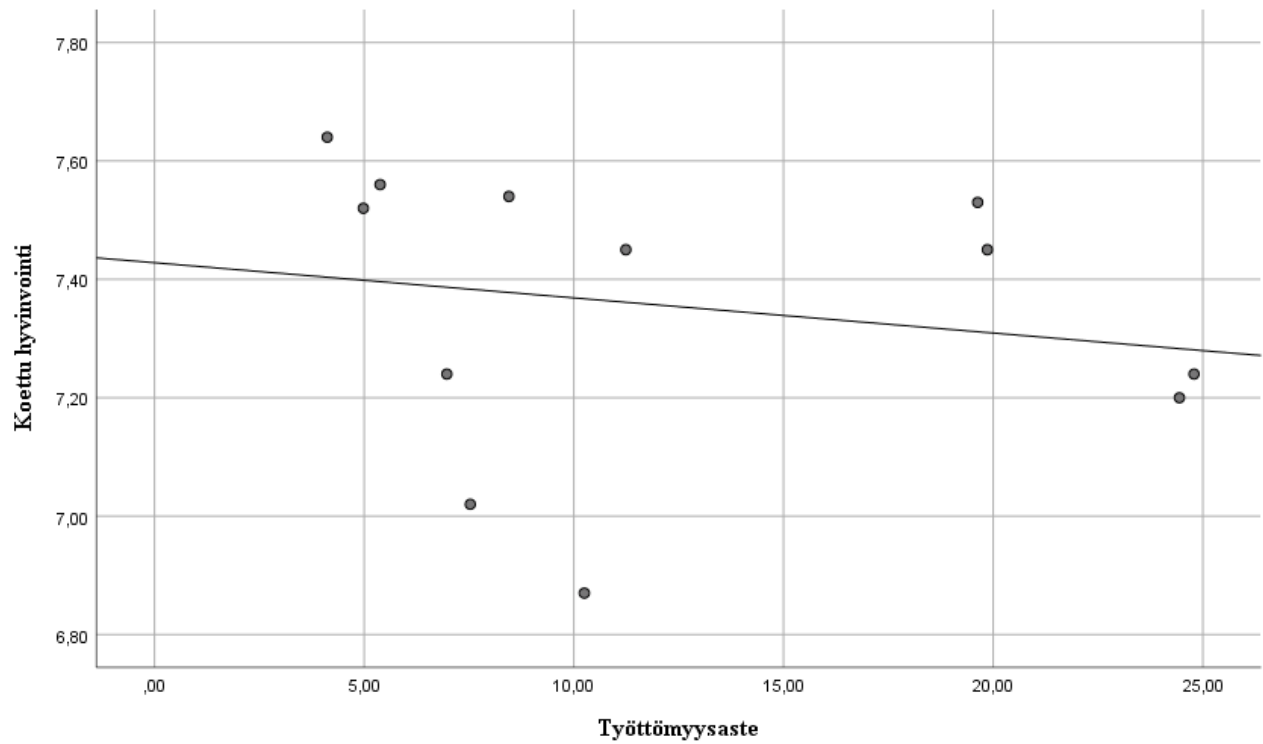
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020, Eurostat 2020

Liite 7. Koettu hyvinvointi vs. työttömyysaste: Itäeurooppalainen regiimi

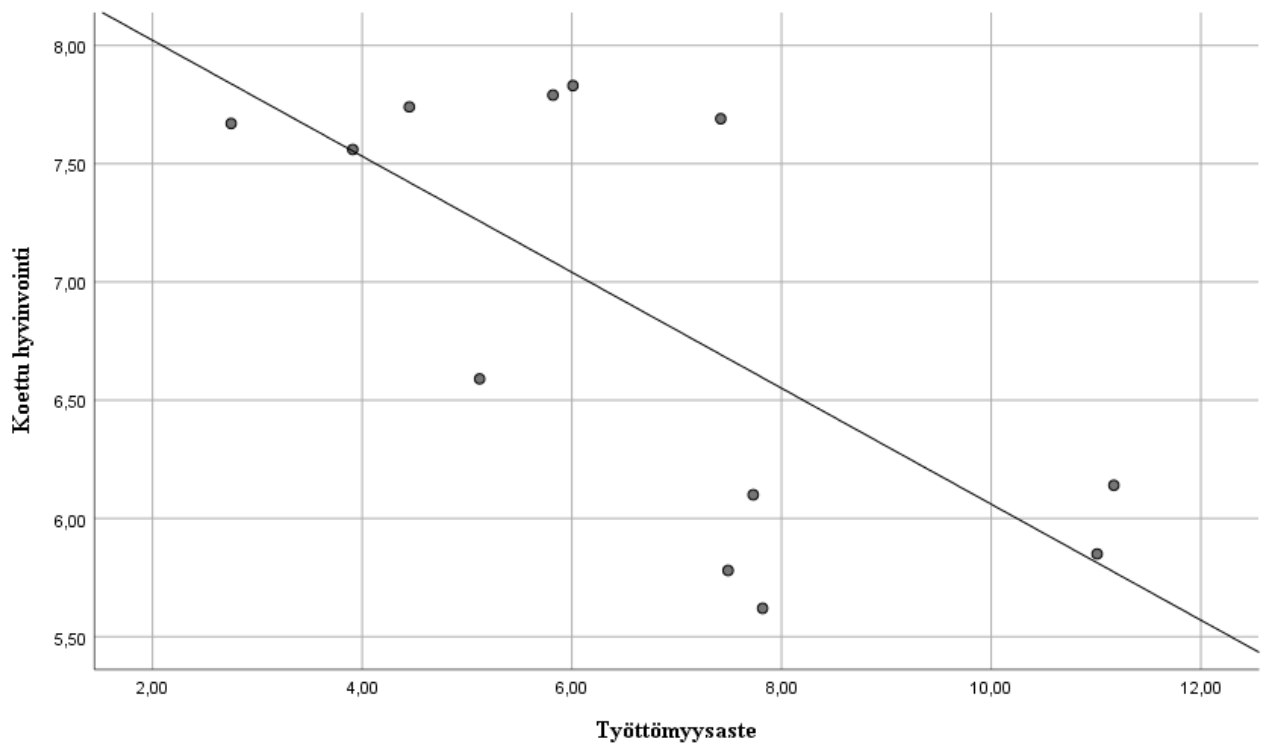
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020, Eurostat 2020

Liite 8. Koettu hyvinvointi vs. työttömyysaste: Eteläeurooppalainen regiimi

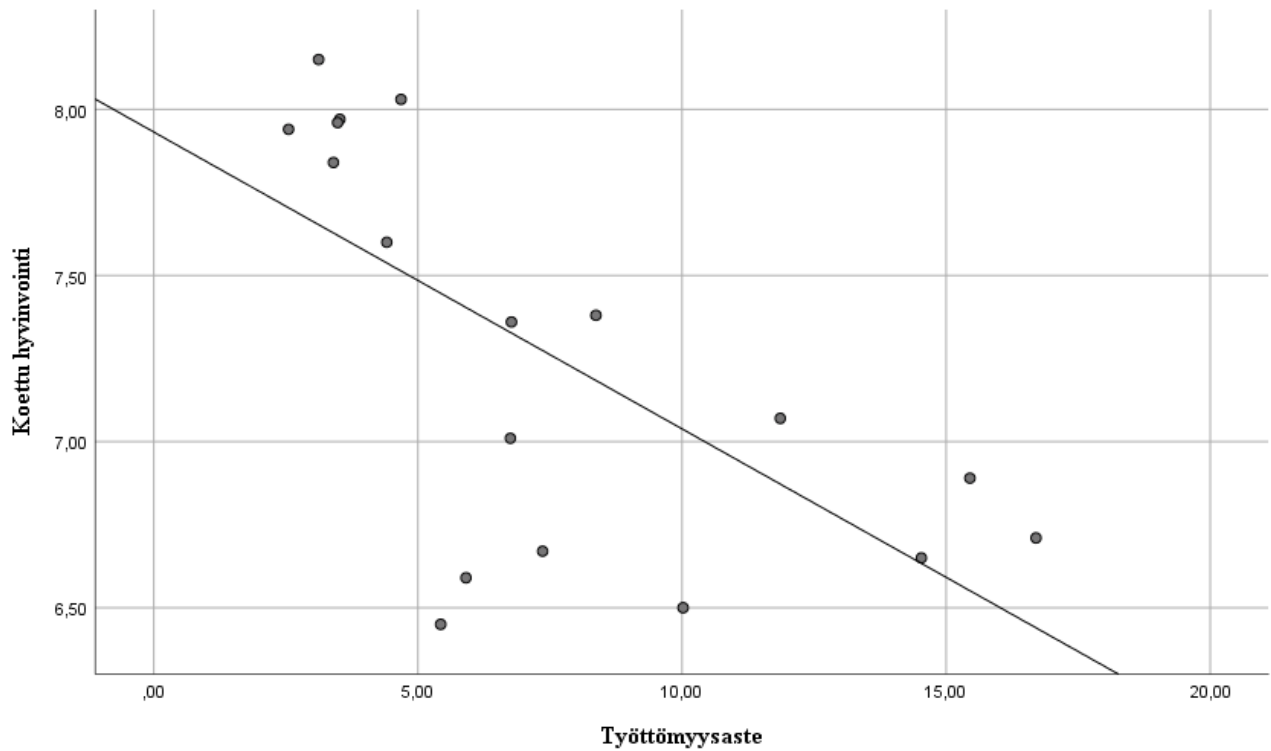
Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020, Eurostat 2020

Liite 9. Koettu hyvinvointi vs. työttömyysaste: Anglosaksinen regiimi

Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020, Eurostat 2020

Liite 10. Koettu hyvinvointi vs. työttömyysaste: Pohjoismainen regiimi

Lähde: European Social Survey 2006-2016, OECD 2020, Eurostat 2020